

T.C
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi
Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı
Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Tezli Yüksek Lisans Programı

İZMİR YÖRESİNDE GELENEKSEL BONCUK ÜRETİMİ VE
KORUMA ÖNERİLERİ

Hülya ÖZAR

Danışman
Doç. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

MAYIS 2019
DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Kültür Varlıkları Koruma ve Onarım Anabilim Dalı, Kültür Varlıkları Koruma ve Onarım Bilim Dalı Öğrencisi Hülya ÖZAR tarafından Doç. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA yönetiminde hazırlanan “İzmir Yöresinde Geleneksel Boncuk Üretimi ve Koruma Önerileri” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 13.05.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi İnci TÜRKOĞLU

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

Dr. Öğr. Üyesi Şirin KOÇAK ÖZESKİCİ

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 11.06.2019 tarih ve 12.7... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Hülya ÖZAR

ÖNSÖZ

İnsanoğlunun var olduğundan bu yana yaşamı boyunca geliştirdiği deneyimler ve bilgi birikimleri ait olduğu toplumun kültürel mirasını oluşturur. Kültürel birikimlere sahip bireylerin içinde buldukları, toplumun tanınırlığını aynı zamanda sürekliliğini çevrelerine ve gelecek kuşaklara aktarma yolu ile sağladıkları tespit edilmiştir. Toplumun içinde yaşayan her bireyin gelenek ve görenekler sayesinde birbiri ile uyumlu etkileşim içinde yaşamlarını sürdürdükleri görülür. Aidiyetlerin, kültürel birliklerin ortadan kalktığı toplumların ise tarih sahnesinden silindiği saptanmıştır.

Gelenek, görenek ve yaşam biçimi ait olduğu topluluğun kültürel mirasını ifade eder. Kültürel miras gelecek kuşaklara aktarımı ile korunabilir. Türkiye'nin Dünya çapında, İzmir'in ise ülke içinde tanınma simgelerinden biri olan nazar boncuğu, inanç kültürü içinde nazardan korumayı ifade eder. Geleneksel el sanat ürünlerimizden biri olan cam nazar boncuğu bulunduğu her ortamda, her yerde kullanan kişiyi, ya da varlığı, objeyi nazardan, kem gözlerden korur ayrıca süs ve süslenmek amacı ile de kullanılmaktadır. Zengin kültür katmanlarından oluşan Anadolu coğrafyasının engin hazinelerinden biri olan cam nazar boncuğunun geleceği ve sürdürülebilirliği konusunda bir takım sıkıntılar yaşandığı tespit edilmiştir. Küresel ortamda, endüstrileşme yolunda önemli üretim değerlerimizden geleneksel cam boncuğa ait üretim yeri olan ocaklar ve usta-çırak ilişkisinin yitip gittiği saptanmıştır. İnsanların tek tip yaşamdan korunabilmesi ekonomik şartların iyileştirilmesi bölgesel ve yerel, kültürel özelliklerin ön plana çıkartılması ile sağlanabilirliği yapılan araştırmalarda görülmektedir. İzmir Görece, Kemalpaşa Nazarköy'de geleneksel cam boncuk üretiminin devamlılığı geleneksel cam ocaklarının ve ustaların korunması ile sağlanabilir. Bu konuda üretici konumundaki yerel halkın bilinçlendirilmesi, kültür politikalarının işlevsel olarak hazırlanması, cam ocaklarının bulunduğu alanların düzenlenmesi, turistlere, ziyaretçilere saatlik-günlük eğitim, gösteri yapabilen açık hava müzeleri formunda tasarlanması, kültür turizmi kapsamına alınması yolu ile başarılı sonuçlar alınabileceği öneri olarak tezin içeriğinde yer almaktadır.

Bu çalışmanın gerçekleşmesi için katkılar sunan tez danışmanım Doç. Dr. Ayşegül Koyuncu Okca'ya, İzmir Görece'de bire bir görüşme yaptığım nazar boncuğunu NATO'da çalışan Amerikan subayların eşleri sayesinde dünyaya tanıtan birçok çırak yetiştirmiş geleneksel cam işlemeciliğine katkılar sunan Zekai Erdal

usta'ya, son kalan geleneksel cam ocakta görüştüğüm Aydemir Çamur, Nusret Karademir ustalara, Görece girişinde bulunan Boncukköy'ün işletmecisi Kemal Kayan'a, Kemalpaşa Nazarköy eski muhtarı Mehmet Yiğit, birçok çırak yetiştirmiş Mustafa Şahin, eşi Necla Şahin, oğulları Cüneyt Şahin, Musa Yıldırım, Gülseren Yıldırım, Sinan Yıldırım, Ömür Yıldırım, Mustafa Demir, Erol Demir, Medine Kısmet, Metin Kısmet, Volkan Duman, Nazarköy'de geleneksel cam işlemeciğinin sürdürülebilirliğini sahibi olduğu ocağın açık hava müzesi konumuna getirerek katkı sağlayan yaşayan insan hazinesi unvanı sahibi Mahmut Sür ustaya, tez sürecinde yanımda olan evlatlarım Merve, Emir ve Boraya, Özlem Özar'a, Aysun Güven' e, Murat Alparslan Tekoğlu' na ve Veli Koç'a bu tezin ortaya çıkması adına teşekkür ederim.

ÖZET

İZMİR YÖRESİNDE GELENEKSEL BONCUK ÜRETİMİ VE KORUMA ÖNERİLERİ

ÖZAR, Hülya

Yüksek Lisans Tezi

Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı

Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

Mayıs 2019, 84 Sayfa

Kültürel miras ait olduğu topluluğun günlük, törensel ritüellerini, gelenek ve görenekleri ile birlikte yaşam tarzını ifade eden bilgi ve belgelerden oluşur. Gelecek kuşakların atalarının yaşam biçimini, aynı zamanda kullandığı objeleri, nesnelere hangi ortamlarda, hangi nedenler ile hayatın içine aldıklarını anlamaları için katkıda bulunur. İnternet ağının yaygın kullanımı neticesinde iletişim ve etkileşimin oldukça hızlandığı günümüzde bireylerin birbirinin aynısı olmaktan korumanın yollarından biri de kültürel mirası korumaktır.

Bu tezin amacı kültürel miras kavramı içine giren taşınabilir kültürel miraslarımızdan biri olarak kayıtlara geçen geleneksel cam ve cam nazar boncuğun gelecek nesillere aktarımı amacı ile yapılan araştırmaları kapsayan bir çalışma olarak hazırlanmıştır. Bu çalışma 3 ana bölüm olarak ele alınmıştır.

Birinci Bölüm Camın Tanımı, Yapısı ve Tarihçesi, İkinci Bölümde Nazar ve İzmir Yöresi (Görece-Nazarköy) Cam Nazar Boncuğu Üretimi ana başlıkları altında değerlendirilmiştir. Ayrıca İzmir Cumaovası (Menderes) Görece’de Cam Boncuk-Nazar Boncuğu Yapımı ve İzmir Kemalpaşa Nazar Köyde Cam Boncuk yapımı açıklanmıştır. Üçüncü bölümde Koruma Kültürü ve Geleneksel Cam Boncuk Üretimini Korunması, başlıkları altında irdelenmiştir. Değerlendirme ve Sonuç kısmında ise kültürel mirasın aktarımını nasıl sağlanabileceği konusunda günümüzde halen çalışır durumda bulunan geleneksel cam ocaklarının sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için çözüm önerileri olarak kültürel turizm, çalışabilir durumda açık hava müzesi konumuna gelen ocaklarda workshop gibi cam çalışmaları öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültürel Miras, Nazar Boncuğu, İzmir, Koruma.

ABSTRACT

TRADITIONAL BEAD MAKING IN İZMİR REGION AND CONSERVATION PROPOSALS

ÖZAR, Hülya

Master Thesis

Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı

Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Programı

Adviser of Thesis: Assoc. Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

Mayıs 2019, 84 Pages

Cultural heritage consists of knowledge and documents that express the daily ceremonial rituals, the lifestyle together with the traditions and customs of the community to which it belongs. It contributes to next generations for understanding the lifestyles of their ancestors, as well as the objects they used , in what environments and for what reasons they used them in life. As a result of the widespread use of the internet network, communication and interaction significantly accelerated nowadays, one of the ways to conserve individuals from being the same as each other is to conserve the cultural heritage.

The aim of this thesis is to study the traditional glass and glass evil eye bead, which is recorded as one of our movable cultural heritage, which is included in the concept of cultural heritage, in order to transfer it to next generations. This study is considered as 3 main chapters.

Chapter one presents the definition, structure and history of glass; in the second chapter, the main titles of evil eye belief and glass evil eye bead making in İzmir region (Görece-Nazarköy) were examined. Also the glass bead - evil eye bead making in İzmir Cumaovası (Menderes) Görece and glass bead making in İzmir Kemalpaşa Nazarköy were described. The third chapter was examined under the titles of the conservation culture and the conservation of traditional glass bead making. In the evaluation and conclusion chapter, for the transfer of cultural heritage; cultural tourism and glass works such as workshop in glass furnaces which became open-air museums are presented as solution suggestions in order to ensure the sustainability of the traditional glass furnaces that are still in operation today.

Keywords: Culture, Cultural Heritage, Evil Eye Bead, İzmir, Conservation

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU	II
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

CAMIN TANIMI, YAPISI VE TARİHÇESİ

1.1.Camın Tanımı ve Yapısı	4
1.2 Camın Tarihçesi	7

2. BÖLÜM

NAZAR VE İZMİR YÖRESİNDE GELENEKSEL CAM BONCUĞU ÜRETİMİ

2.1.Nazar Kavramı	12
2.2. İzmir Yöresinde Geleneksel Cam Boncuğu Üretimi	15
2.2.1.İzmir Cumaovası (Menderes) Görecede Cam Boncuk-Nazar Boncuğu Yapımı	19
2.2.2.İzmir Kemalpaşa Nazarköyde Cam Boncuk Yapımı	31

3. BÖLÜM

KORUMA KÜLTÜRÜ VE GELENEKSEL CAM BONCUK ÜRETİMİNİN KORUNMASI

3.1. Koruma Kültürü	50
3.2. Geleneksel Cam Boncuk Üretiminin Korunması.....	60
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	67
KAYNAKLAR	74
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	83
ÖZGEÇMİŞ.....	85

GİRİŞ

Kültürel miras toplumun, yaşam biçimini, gelenek ve görenekler yolu ile kazanılan sürecin tamamını kapsar. Geleneksel kültürel mirasın modern yaşam içinde kaybolmasını önleyerek, gelecek kuşaklara aktarımı bu tez çalışmasının içeriğini oluşturmaktadır.

UNESCO kurulduğu 16 Kasım 1945 yılından bu yana dünya çapında kültürel mirasın korunmasını sağlamak üzere etkin bir biçimde çalışmalarını sürdürmektedir. Somut ya da somut olmayan kültürel miras konusuna dâhil ülkeler arasında sözleşmeler, konferanslar, bildirimler ile etkin çalışmalar devam etmektedir.

1989 yılında geleneksel ve popüler kültürün korunması tavsiye kararlarının 4. Bölümde geleneklerin taşıyıcısı ve onların ortaya çıkardığı çalışmaların yozlaşmaya, endüstrileşmeye karşı korunmasını içermektedir. 1993 yılında yaşayan insan hazineleri konusu UNESCO'ya üye ülkeler arasında uygulamaya sokulmuştur.

17 Ekim 2003'te Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi imzalanmış. 2006 yılında Ülkemiz yaşayan insan hazinesi konusunda çalışmalara dâhil olmuştur. UNESCO ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde somut olmayan kültürel mirasın korunarak sürdürülebilirliği hedef alınmış ve yürürlüğe konulmuştur.

Yaşayan insan hazineleri, “somut olmayan kültürel mirasın belirli unsurlarının icra edilmesi ve yeniden yaratılması için gerekli bilgi ve becerileri yüksek derecede haiz olan kişileri ifade eder” şeklinde tanımlanır. Geleneksel sanatlar ise onu üreten usta ile ortaya çıkar ve aynı zamanda hayat bulduğu ortamda korunarak yaşamını sürdürebilir beyanı bu tez çalışmasının ana temasını oluşturmaktadır.

Nazar boncuğu uluslararası ortamda Türkiye'nin, ülke içinde İzmir'in tanıtım simgelerinden biri olarak yer almıştır. Nazardan korunma amacı ile aynı zamanda süs ve takı eşyası olarak halen günümüzde kullanılmaya devam edilmektedir. Somut olmayan geleneksel kültürel miraslar arasında önemli bir yere sahip olan cam nazar boncuğunun ancak usta-çırak ilişkisi içerisinde sürdürülebilirliği söz konusudur.

Amaç-Kapsam-Gerekçe

Küreselleşen dünyada toplumların tek tip yaşamdan korunabilmesi için bölgesel ve yerel özelliklerin ön plana çıkartılması ve bu özelliklere kimlik kazandırılması gerekmektedir.

Bu kültür harmanında ulusal ve yerel kimlikle tanınan cam nazar boncuğunun, sürdürülebilirliği için gereken çabaların sarf edilmesi, kültürel mirası korunmasını hedefleyen her bireyin gelecek nesillere aktarması görev ve sorumluluk alanı içerisindedir.

Kültürel mirasın yok olmasının ana nedeni, geleneksel aktarımların ortadan kalkması, onun yerine daha basit, ucuz, modern ürünlerin alması, üretimi meydana getiren ustaların ekonomik koşullar nedeni ile çalışmalarını bırakmak zorunda kalmalarıdır.

Cam nazar boncuğu ile birlikte onu oluşturan ustanın da korunması, ustanın çırak yetiştirmeye devam edebilmesi dolayısıyla geleneksel cam ocağının da çalışmasının sağlanacağı düşünülmektedir. Kültürel miras yaşayan insan hazinesi unvanını tek bir kişiyi onurlandırarak ancak kısıtlı şartlarda sürdürülebilir.

Bu tezde kültürel miraslarımızdan biri olan, cam nazar boncuğunun, İzmir yöresinde usta-çırak ilişkisi ile geleneksel cam ocağı ortamında üretiminin UNESCO önerileri kapsamında koruma altına alması hedeflenmiştir.

Tezin oluşabilmesi için gerekli UNESCO kararları, bu konuda yayınlanmış literatür taranmış, yöreye çeşitli tarihlerde gidilerek ustalar ile derinlemesine mülakat yapılmış, kapsamlı bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir.

İzmir ili Menderes ilçesi Görece' de geleneksel yöntem ile çalışan sadece 1 adet cam ocağı, İzmir ili Kemalpaşa ilçesi Nazarköy'de ise beş adet cam ocağı bulunduğu yapılan alan araştırması sonucunda tespit edilmiştir.

Yaşayan İnsan Hazinesi unvanı verilen Mahmut Sür usta ile Kıvırcık Cam Atölyesinde birebir görüşme yapılmıştır. Yöredeki diğer ocaklar incelendiğinde aradaki farklar ortaya çıkartılmıştır. Ustanın bilinçlenmesi, çalışma ortamının iyileştirilmesi maddi ve manevi açıdan sürdürülebilirliğine büyük katkı sağladığı, yaşayan insan hazinesi unvanı alan Mahmut Sür ile yapılan görüşme neticesinde kültürel miras konusuna hâkim olduğu ve bu bilinç ile çalışmalarına devam ettiği tespit edilmiştir.

Diğer geleneksel yöntem ile çalışan cam ustaları ve yanlarında bulunan çırakların kültürel miras koruma konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıkları, geçim kaygısına yenik düştükleri, üretim için gerekli şartları oluşturamadıkları için zorlandıkları gözlenmiştir. Her yıl Mayıs ayında Nazarköy Boncuk Festivali yapılıyor olsa da turistik reklam ve tanıtımlarının yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda ustaların tamamı üretim için gerekli hammaddeye ulaşabilmekte sorunları olduğunu belirtmişlerdir. Çin'den gelen ucuz ve kalitesiz boncuklar yüzünden, ürettikleri ürünlere değer veren alıcı bulamadıkları için çaresizliklerini aktarmışlardır.

Ülkemizin, zengin kültürel birikimlerinden biri olan, geleneksel cam boncuk işlemeciliği, yaratıcı turizm kapsamında çalışmalar yapılırsa, sayıları oldukça azalmış olan geleneksel cam ocaklarının sürdürülebilirliği sağlanabilir kanaatindeyiz.

1. BÖLÜM

CAMIN TANIMI, YAPISI VE TARİHÇESİ

1.1.Camın Tanımı ve Yapısı

Cam; kum (silis), kireç, soda, potas veya diğer başka ilave katkı maddelerinin birlikte eritilmesiyle elde edilir. Bu elde edilen oluşum saydam, yarı saydam, opak, şekilsiz ve kristalleşmeden katılaştan inorganik bir maddedir¹. Camın ana maddesi silisyum %70 (kum) (silisyumdioksit-SiO₂), %15 potas (potasyumkarbonat-K₂CO₃) ve soda (sodyumkarbonat-Na₂CO₃), %5 kireç (kalsiyumkarbonat-CaCO₃) ve diğer katkı maddeleri olan renklendirici oksitler, karışımın yüksek sıcaklıkta yaklaşık olarak 1500 derecede eritilmesiyle imal edilir. Soda katkısıyla cam, düşük sıcaklıkta akıcı hale gelmektedir, kireç katkısıyla kimyasal etkilere dayanıklılık sağlanmaktadır. Kum, soda ve kireçten oluşan bu harmanın yüksek sıcaklıkta ısıtılması ve hızla soğutulması ile cam elde edilir. Yaygın kullanım alanı olan cam, soda-kireç camı olarak da bilinir².

Silisyum sahil ya da nehir kenarlarındaki kumdan elde edilir. Saf silisin ergime ısısı yüksek olduğundan (1725 °C) ergime ısısını düşürmek için harmana alkali maddelerin ilave edilmesi gerekir. Alkali olarak deniz bitkilerinin soda açısından zengin külleri kullanılmıştır. Karasal bölgelerde ise ağaçların yakılması ile elde edilen Almanya'da "*Waldglas* (orman camı)", Fransa'da "*Verre de Fougere* (eğreltiotu camı)" olarak tanınan camlar ortaya çıkmıştır³.

Cam kelimesinin, Latince adı "*glastum*" olan bir orman çiçeğinin adından türediği düşünülmektedir⁴. Cam, ergimiş hâldeki bir katının aniden hızlıca soğutulması sonucu kristallenme fırsatı bulamadan katılaştan bir madde türüdür. Aşırı soğutulmuş bir sıvı ya da soğurken kristalleşmeden katılaştan inorganik bir madde olarak da tarif edilmektedir⁵.

Cam insanlar tarafından çeşitli şekillerde işlenen kullanışlı bir maddedir. Bilindiği gibi doğada katkısız bulunmayan cam insan eliyle oluşturulur. Bu yüzden camın tarihsel bir serüveni olduğu söylenebilir. Diğer malzemelerden farklı olarak sıcak

¹ Harden 1987, 136; Özgümiş 1999, 3; Atik 2004, 21.

² Akyol vd. 2008, 13; Özgümiş 2000, 3.

³ Özgümiş 2013, 1.

⁴ Yazar - Aslan 2013, 833.

⁵ Akyol vd. 2008, 13.

olarak işlenmesi dolayısı ile malzeme ve teknik açıdan önemli buluşları da doğurmuştur⁶. Geçmişten günümüze kullanımı devam eden cam, diğer madenlere göre kendine özgü özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Bu özelliklerin başında “erime noktasının” değil, “yumuşama noktasının” olması gelmektedir. Bu önemli özelliği nedeni ile camın içinde bulunduğu ortamın ısısı artırıldığında gittikçe daha çok sıvılaşma meydana gelmekte ve akıcılık kazanmaktadır. Cam bu özelliği sayesinde çok değişik yöntemler ile şekillendirilmekte ve üfleterek şişirilmektedir⁷. Elle tutulduğunda sertlik hissi veren, katı bir malzeme olan cam, kimyasal olarak çoğu zaman “sıvı” bir biçimde tarif edilmektedir ve kırılma bir yapıya sahiptir. Sert ve ani darbe neticesinde kırılmaya meyillidir⁸. Hammaddesi silisyum dioksittir (SiO₂) olan, su içtiğimiz, sıvı sakladığımız cam kapların kendisi de bir sıvıdır⁹. İçeriğinde sodyum yerine potasyum bulunduğu ise cam daha sert bir yapıya sahip olmaktadır. Cama karmaşıklık kazandıran atom yapısındaki ilginç durumdur. Ne tam bir sıvıdır, ne de kristal yapılı gerçek bir katıdır. İkisinin arasında yer alan bir konumunda katılaşma derecesinin altında dondurulmuş bir sıvı olarak tanımlanmaktadır¹⁰.

Silisyum oksit (SiO₂) 2000 °C ve üstündeki sıcaklıklarda eridiği için, erime sıcaklığını düşürmek için buna sodyum karbonat (Na₂CO₃) yani soda ilave edilir. Bu ilave ile erime sıcaklığı 1400-1500°C'ye indirilir. Ancak içine soda ilave edildiğinden, suda erime özelliğine sahiptir. Bu karışımın suda çözülmesini önlemek aynı zamanda camın sertliğini ve kimyasal dayanımını arttırmak için yapılan karışıma kalsiyum karbonat (CaCO₃) yani kireç ilave edilir¹¹.

Camlar doğada doğal olarak bulunsa da birçok sebepten dolayı ekonomik olarak kullanılmazlar. Yer kabuğunun % 60'ını oluşturmakta olan silika (SiO₂) camın en önemli hammaddesidir. Camın yapısında bulunan diğer önemli hammaddeler ise; tuz yataklarının buharlaşması ile oluşan sodyum karbonat, soda (NaCO₃) ve deniz organizmalarının kalıntılarının fosilleşmesi ile oluşan kireçtaşıdır (CaCO₃). Kuma soda (Na₂CO₃-Na₂O) ilavesi, normal olarak 1725°C'de ergiyen silikanın 900°C'de bile ergitilebilmesini sağlar. İlk camlarda soda yerine deniz bitkilerinin küllerinin kullanıldığı bilinmektedir¹². Cam harmanı içerisine konulan kurşun miktarı camın

⁶ Olcay Uçkan 2008, 97

⁷ Küçükerman 1985, 20.

⁸ Özgümiş 1999, 3; Atik 2004, 21.

⁹ Çakmaklı 2007, 7.

¹⁰ Küçükerman 1985, 21.

¹¹ Ormancı 1990, 95.

¹² Türkkal 2006, 21.

yoğunluğunu, yumuşama ve parlaklık derecesini belirler. Aynı zamanda Boraks madeni ilavesi, camın ısı şokuna dayanıklılığını artırır. Çeşitli metal oksit ilaveleri ile camlarda renk oluşumu sağlanır.¹³.

Camın yapay olarak elde edilmesinden önce doğada, obsidiyen ve kaya kristal olarak bilinen iki tür cam bulunmaktaydı¹⁴. Obsidiyen cam ilk çağlarda düz parçaları parlatılıp ayna ya da ok, mızrak uçları ve çeşitli kesici araçların yapımında kullanılmıştır. Kaya kristal camları genellikle yüzeyleri taşla aşındırılıp çeşitli süs eşyalarının yapımında kullanıldığı bilinmektedir. Altıgen prizma biçiminde işlenen bu camlar, çeşitli yöntemler kullanılarak birer sanat eserine dönüşmüştür¹⁵.

Cam dünyada çeşitli amaçlara yönelik saydamlığı, kimyasal etkilere karşı büyük direnci, elektrik yalıtımında etkin oluşu, sağlıklı saklama koşulları sağlaması nedeni ile işlenmesi sırasında hızla soğuması ve aynı zamanda kristalleşmeden katılaşması nedeni ile birçok eşyanın yapımında tercih sebebi olmuştur¹⁶. Bu yüzden günlük kullanım ve endüstride çok fazla kullanım alanı bulmuştur. Bu kullanımlarının yanı sıra nükleer enerjiden uzay teknolojisine ve elektroniğe kadar çeşitli alanlarda da kullanılmaktadır.

Geçmişten günümüze yaşantımızın her alanında yer bulan cam ve cam işçiliği endüstri ürünleri arasında önemli bir yer tutmaktadır¹⁷. Cam üretimde kullanılan hammaddelerinin çeşitliliği ve üretim sürecindeki farklı teknolojik uygulamaları neticesinde camın kullanım alanları çeşitlenmiştir. Kimyasal dayanıklılığı az olan camlar hidroflorik asit ve bazı alkalik çözeltiler camı etkilemektedir. Cam yüzeylerin matlaştırılmasında özellikle Hidroflorik asit kullanılır. Cam malzemeden üretilmiş objeler sağlık açısından uzun süre özelliklerini korumaları nedeni ile tercih sebebi olmaktadır¹⁸.

Cam kap kaktan bardağa (züccaciye), teleskoptan aydınlatma aygıtlarının (elemanları) yapımına, elektronikten mimariye, sanattan taşıt araçlarına, mobilyadan dekorasyon ürünlerine, turizmden kozmetik ürünlerine, aynadan kumaşa ve sağlık sektöründen gıda sektörüne kadar birçok alanda çok geniş bir yelpazede kullanım alanı bulmuştur¹⁹. Düz cam tüketimi ise, inşaat, otomotiv ve tarım sektörlerinde oldukça çok

¹³ Küçükerman 1985, 21.

¹⁴ Deliduman 2001, 19.

¹⁵ Deliduman 2001, 19.

¹⁶ Türkkal 2006, 25.

¹⁷ Atik 2004, 21.

¹⁸ http://kisi.deu.edu.tr//kamile.tosun/13._Camlar.pdf (Erişim Tarihi: 07.12.2018)

¹⁹ Atik 2004, 21; Üstündağ 2000, 81.

kullanılmaya devam edilmektedir. Modern uygarlığımızın cam sanatları ve sanatçıları dünyada önemli bir sektöre ve popüleriteye sahiptirler. Bu yüzden cam üretimi ve tüketimi de bu sanat ve sanatçıların sayesinde olumlu yönde gelişim göstermiştir.

1.2 Camın Tarihçesi

Cam yapımının yaklaşık 2700 yıllık bir geçmişe sahip olduğu tespit edilmiştir. M.Ö. 2. ve 1. bine ait Mezopotamya'daki çivi yazılı tabletlerde bulunan kimyasal formüller ve bilgiler cam tarihine ışık tutacak antik yazılı kaynaklar arasında yer almaktadır. 3300 yıllık bu tabletler üzerindeki kimyasal formüller ve bilgiler yüzyıllar boyunca tekrarlanmış ve kopyalanarak günümüze kadar ulaşmıştır²⁰.

İlk kullanılan camların, tamamen doğal ve hatta doğanın kendisi tarafından oluşturulmuş camlar olduğu literatüre geçmiştir. İnsanoğlunun ilk olarak cam yapmayı ne zaman keşfettiği tam olarak bilinmese de günümüzdeki anlamda camı kullanması, camın keşfedilmesinden çok daha öncelere dayandığı bilinmektedir. Yapılan kazılar neticesinde ilk insanın obsidiyen aletler ile yerleşik düzene geçmekte kullandığı o günün şartlarında yaşamını konforlu hale getirdiği saptanmıştır²¹.

Volkanik kayaç olan obsidiyen camsı bir yapıdadır. Eski Fenike tüccarları deniz kenarında bir potasyum mineralinin üzerinde ateş yakmaları sonucunda oluşan camsı yapıyı tesadüfen buldukları literatürde yer almaktadır. Bu volkanik kayaç insanoğlunun avcı ataları tarafından avlanma, korunma amaçlı bıçak, balta, ok ucu ve aynı zamanda günlük yaşamda yer alan benzer aletleri yapmak için kullandığı bilinmektedir. Dünyanın birçok yerinde günümüzde gerçekleştirilen arkeolojik kazılardaki araştırmalarda bu aletlerin izlerine ve kalıntularına rastlandığı görülmektedir²².

Literatürde ilk cam üretimi ve tasarımının, Mısır, Mezopotamya ve Güney Amerika'da kumun bol bulunduğu topraklarında gerçekleştiği iddiası ve farklı düşünceler yer almaktadır. Doğal cam türlerinden, obsidiyenin bu bölgelerde bulunduğu bilinmektedir. Mısır'da seramik sanatından sonra sırlama ile başlayıp, gelişme gösteren cam üretiminde, ilk olarak kalın tabakalar elde edilmiş daha sonra bu tabakalar aşındırılarak şekillendirildiği tespit edilmiştir²³. İskenderiye'de Millefiori (bin çiçek)

²⁰ Çakmaklı 2007, 16.

²¹ Uzuner 2004, 6.

²² Türkkal 2006, 21.

²³ Aslan 2007, 17.

tekniki kullanılmıştır. Bu yüzden burası, 7. yüzyıldan itibaren cam yapım merkezi haline geldiği bilinmektedir²⁴.

Epigrafik ve arkeolojik deliller ile Batı Asya'nın cam işlemeciliğinin önemli bir kaynağı olduğu bilinen bir gerçektir. Bulunmuş cam parçalarının literatürde önemli ölçüde yer alması bu açıdan değerlendirildiğinde Sümer şehirlerinin önemini ortaya koymaktadır. Sargon dönemine (M.Ö.2340-2284) ait bu cam eserler Irak'ta bulunmuştur²⁵.

Erken dönemlere ait cam eserlere Mısır'da çok az rastlanmıştır. Scarabe boncukları Orta krallık dönemindeki, üretimin nadirliğini kanıtlar niteliktedir. Cam yapımında Kuzey Mezopotamya camcıları M.Ö.15. yüzyılda önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Bu ilerlemelere mozaik cam ve damarlı cam yapımı örnek verilebilir. Ancak M.Ö. 1200 civarında tunç çağının bitimi ile camcılıkta gerileme yaşandığı saptanmıştır. Yunan sanatının dört seramik biçiminin çeşitleri M.Ö. 6. yüzyıldan sonra doğu Akdeniz'deki iç-kalıp cam yapımı ile devam etmiştir. O dönemlerde üretim merkezinin Rodos olduğu kayıtlara geçmiştir²⁶.

Doğu Akdeniz'de iç-kalıp cam yapımı M.Ö. 6. yüzyıldan sonra Grek sanatına ait seramik biçimlerinin (alabastron, amphoriskos, aryballos, oinochoe) çeşitleri ile sürdürüldüğü saptanmıştır. İç-kalıp yöntemi ile üretilmiş kapların M.Ö. 6. ve 1. yüzyıllar arasında üretilmiş cam eserler arasında en büyük yeri ve önemi aldığı görülmektedir. Bu süreç içinde birbirini takip eden üç üretim dönemi saptanmıştır. Her üretim döneminin kendine ait yeni bir form grubu, süsleme motifleri, kulp biçimleri ve renk kombinasyonları bulunmaktadır. Yaygın olarak Akdeniz'i çevreleyen ülkelerde bu ürünlerin gözlenmesine rağmen, kesin üretim yerleri henüz saptanamamış olduğu bilinmektedir. Bu dönemde İskenderiye, Rodos, Kıbrıs, Güney İtalya ve Fenike'nin kıyı şehirleri olası üretim merkezleri olarak önerilmiştir. Ancak, bu özgün cam üreten yerleşim yerlerinin dışında da cam üretim merkezlerinin var olduğu tahmin edilmektedir²⁷.

Lübnan'daki Sidon' da (Sayda) cam imalathanelerinin bulunduğu ve camın üfleme tekniği ile biçimlendirilmesinin Suriye'nin keşfi olduğu ele geçen buluntulardan anlaşılmaktadır. Arkeolojik kazı buluntuları ile M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Anadolu'da

²⁴ Karslıoğlu 2007, 10.

²⁵ Balıkçı 2007, 66.

²⁶ Özgümüş 2000, 21.

²⁷ Atik 2004, 52.

da camın kullanıldığı, camdan koku şişelerinin yapıldığı kanıtlanmıştır²⁸. M.Ö. 1. bine ait en erken cam buluntularının İran'daki Hasanlı'dan geldiği bilinmektedir. M.Ö. 8. yüzyıl sonları ve 7. yüzyılın başlarında iç-kalıp camların yapımı devam ederken, cam ustalarının metal ön tiplere dayanan döküm camlar da üretmeye başladıkları saptanmıştır. Gordion'da bulunan bir tabak bunlar arasında yer alan en önemli örnektir. M.Ö. 8. yüzyıl sonlarına ait olan Gordion tabağı, Akhaimenid ve Hellenistik kâselerin ön tipini teşkil etmektedir. Bu örnek İslami dönemde de devam eden kesme cam zincirinin ilk halkasındadır²⁹.

Anadolu camının en eski izleri hakkında bir fikir sahibi olmak için antik kaynaklardan elde edilen bilgilere bakmak gerekmektedir. Ortaköy-Şapınuva'dan elde edilen M.Ö. 16 yüzyılda Anadolu'da Hitit medeniyetine ait bir tablette camsı bir objeye (*zapzagaia*) rastlandığı bilinmektedir. Kökeni daha çok Mezopotamya ve Mısır olarak bilinen ve bu dönemde ele geçirilen "iç kalıplama tekniği" ile yapılan kapların, üfleme tekniği keşfedilene kadar uzun bir süre cam endüstrisinde kullanıldığı saptanmıştır³⁰.

Assur başkenti olan "Niniveh" de bulunan bir tablette cam ile ilgili metinler yer aldığı ve bu metinlerde cam harmanları hakkında bilgi verildiği bilinmektedir. Bu tabletin kırık durumda bulunmasından dolayı konuya ilişkin bazı teknik terminolojinin eksik kaldığı düşünülmektedir. Kırmızı cam yapım tekniği ile ilgili olan bu tablettten elde edilen bilgilerde kullanılan hammaddeler sıralanmış ve miktarları belirtilmiştir. Tablette yer alan metinde yedi farklı katkı maddesinden söz edilmektedir³¹.

Antik İran (Persia) camcılığı konusundaki yeterli bilgi bulunmamaktadır. Elde edilen bilgilerin sınırlı olduğu görülmektedir. Ancak Sasanî devrinden Susa'da, şimdiki Irak topraklarında kalan Sasanî başkenti Ktesiphon'da ve Kish'te cam buluntulara rastlandığı saptanmıştır. Geometrik motifli kesme cam üretimi bu devirde gelişmiş ve nitelikli cam üretiminin devam ettiği görülmüştür. Arı peteği şeklindeki süslemelerin özellikle kâse biçimli cam kaplar üzerine yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Sasanîler için çok tipik olan bu tarz dekoratif işlemeciliğin Erken İslam camcılığını da etkilediği anlaşılmaktadır³².

²⁸ Önder 1998, 41.

²⁹ Atik 2004, 52.

³⁰ Akyol vd. 2008, 14.

³¹ Özgümüş 2000, 21.

³² Uysal 2008, 19.

Anadolu, simgesel cam ürünlerinin üretildiği en önemli coğrafyalardan biri olmuştur. Anadolu Selçukluları kültürel mozaik olan Anadolu coğrafyasına konumlanmış, sanat ve zanaat ortamında oldukça zengin anlam yüklü sembolizm ifadeleri birçok alanda kullanmıştır. Selçuklular Döneminde üretilmiş olan camlar, çeşitli kap formlarının yanı sıra cami, medrese gibi dini mimari yapıların pencere ve kapı kanatlarında kullanılmıştır³³.

Selçuklular Döneminde başlamış olan cam üretimi Osmanlılar Döneminde büyük bir ivme kazanmış ve kendi üslubunu oluşturmuştur. Selçuklu ve Artuklu Dönemi eserlerinin bugün müze koleksiyonlarında yer aldığını görmekteyiz³⁴.

Osmanlı İmparatorluğunda Kanuni Sultan Süleyman devrine (1520-1566) ait belgelerde cam işçiliği ileri seviyeye ulaştığı yazılı kaynaklardan tespit edilmiştir. Bu belgelerde camcı isimleri bulunmaktadır. İstanbul Eyüp civarında cam ve kandil yapan imalathanelerin bulunduğu saptanmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesin’de IV. Murat zamanında yapılmış bir sayıma göre cam atölyelerinin, devlete bağlı çalışan dükkânların ve buralarda çalışanların sayısını vermektedir³⁵.

Selçuklu Dönemi camcılığı Osmanlı Dönemi camcılığını etkilemiş, 19. yüzyılda Osmanlı Dönemi camcılığı kendine özgü bir yapıya kavuşarak en parlak dönemini yaşamıştır. Beykoz’da açılan kristal cam fabrikasının ürünleri büyük beğeni kazanarak üretimine devam etmiş ve bu fabrikadan çıkan birçok ürün ünlü müzelerde Türk camcılığı alanında sergilenmiştir. III. Selim zamanında (1789-1807) Venedik’te eğitim aldıktan sonra İstanbul’a dönen Mehmet Dede tarafından, ilk üfleme cam atölyesi opal cam yapım tekniğinde üretimler yapılmak üzere açılmıştır³⁶.

Geleneksel Türk cam ürünü, Çeşm-i Bülbül ya da Venedik biçimi ile üretilen ve Beykoz işi olarak da adlandırılan Türk filigranosu olarak bilinir. Venedik Murano’da benzer ürünler halen üretilmektedir. Geleneksel Çeşm-i Bülbül dışında, Türk cam sanatının daha çok uygulamalı ya da dekoratif ürünler için uygun form ve tarzları benimsediği görülmektedir³⁷.

Türkiye'nin ilk şişe ve cam fabrikası 1935 yılında İş Bankası tarafından kurulmuştur. Paşabahçe Şişe-Cam Fabrikası, gerçekte özel sermayeli bir yatırımcı

³³ Balıkçı 2007, 71.

³⁴ Yazar ve Aslan 2013, 836.

³⁵ Barışta 1998, 103.

³⁶ Canav 1985, 97.

³⁷ Yazar ve Aslan 2013, 837.

banka olmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyetinin ulus inşası döneminde İş Bankası tarafından kurulan ve kurucu kadrosu ile milli bir bağla kurulmuştur³⁸. Özellikle Paşabahçe cam sanayii Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden değerli cam ustalarının bir araya geldikleri Türk camcılığının merkezi durumuna gelmiştir³⁹. Türkiye'de cam sanayinin kuruluş dönemi 1935'den 1960'a kadar olan zaman dilimi kapsar. Bu dönemde atölye üretiminden fabrika üretimine geçilmiştir⁴⁰.

³⁸ Koçak 2012, 17.

³⁹ Yazar ve Aslan 2013, 841.

⁴⁰ Karşlıoğlu 2007, 18.

2. BÖLÜM

NAZAR VE İZMİR YÖRESİNDE GELENEKSEL CAM BONCUĞU ÜRETİMİ

2.1.Nazar Kavramı

Nazar; kem göz anlamına gelmekle birlikte bakış anlamında kullanılan Arapça kökenli bir kelimedir. Türkçede aynı manada kullanılan nazar kelimesi “n-z-r” kökünden gelmektedir⁴¹. Nazar kelimesi daha çok “etme, gelme, uğrama ve değme” fiilleri ile birlikte kullanılmaktadır. Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde “nazar etme, nazara gelme, nazar değmesi, nazara uğrama, kötü göz, göze gelme, göz değmesi” şeklinde çeşitli ifadeleri bulunmaktadır⁴².

Nazarın Arap dilinde *elayn*, *isabet-i ayn*, *isabetil ayn*, *isabetü’layn*, Fransız dilinde *mauvais oeil*, Amerikan ve İngiliz dilinde *evil eye*, Yunan dilinde *matisma*, Fars dilinde *bed nezer*, Alman dilinde *böser Blick* ve Hint dilinde *sihi* şeklinde kullanıldığı görülmektedir⁴³. Türkçeye yerleşmiş olan nazar kelimesi kısaca “kötü (kem) göz, kötü bakış” anlamında kullanılır. Bazı kimselerde bulunduğu inanılan nazarın; insan bünyesinden yayılan zararlı ışınların beyin gücü ile birleşerek bir yere odaklanması sonucu bakış ile dışa fırlayarak ortaya çıktığı düşüncesi oldukça yaygın bir kanıdır⁴⁴.

Nazar inancının ve etkilerinin Anadolu’da yaygın olarak “nazar, göz, göz değmesi, göze gelme, pis göz, kötü göz ve kem göz” şeklinde kullanıldığı görülmektedir⁴⁵. Dünyanın birçok yerinde görülen ve geçmişten günümüze kadar gelen bir inanç olan nazar; insanları (özellikle çocukları), hayvanları, malı-mülkü hatta cansız nesnelere olumsuz yönde etkilediği bilenen, çarpıcı, kırıcı, hasta edici, sakatlayıcı hatta öldürücü, kısacası zarar verici güç olarak tanımlanmaktadır⁴⁶.

Uygarlık tarihi boyunca arkeolojik kazılardan çıkan sonuçlara göre elde edilen bilgi ve bulgular neticesinde insanoğlunun ilk çağlardan bu yana süslenme, beğeni kazanma ya da kötü gözden, bilinmeyenden korunma içgüdüsünün tüm uygarlıklarda

⁴¹ Haçerlioğlu 1984, 410; Örnek 1995, 167.

⁴² Örnek 1995, 167.

⁴³ Haçerlioğlu 1984, 410; Örnek 1995, 167; Koyuncu Okca 2015, 1667.

⁴⁴ Kahraman 1999, 523-524.

⁴⁵ Örnek 2000, 167.

⁴⁶ Kahraman 1999, 523-524; Boratav 1997, 103-104.

hayatın bir parçası olarak yaygın bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu inanç sisteminin Neolitik çağa kadar uzandığı çeşitli çalışmalarda rastlanmaktadır⁴⁷.

“Kalp nazarı, göz nazarı ve dil nazarı” olmak üzere üçe ayrılan nazar inancı değerlendirildiğinde göz (bakarak), dil (söyleyerek) ve kalp (beğenerek, hoşlanarak) ile beğenilen, hoşlanılan canlı ve cansız varlıkların kötü duruma düşmeleri ortaya çıkmaktadır⁴⁸.

Geçmişten günümüze batıdan doğuya büyüün ve nazarın kötü etkilerine inanıldığı, bu kötü etkileri azaltacak ya da yok edecek önlemlerin alındığı bilinmektedir⁴⁹. Yazısız toplumlardan başlayarak, Eski Yunan, Roma, Yahudi, İslam, Budist, Hindu geleneklerinde de görülen nazar değmesi inancı, bakış yolu ile etkileyen, çarpıcı ve hatta öldürücü bir güç olarak düşünülmektedir⁵⁰. Türklerin şaman inancına göre nazar geleneğinde mavi renk göz değmesine karşı koruyucu olarak kullanılmıştır. Süslenmek amacının dışında mavi, nazarlık ve boncuk takma kötülüklerden korunma için de kullanılmıştır (Bkz. Fotoğraf: 1)⁵¹.

Fotoğraf 1: Cam Nazar Boncuğu

⁴⁷ Cıblak 2004, 103- Koşay 1956, 86.

⁴⁸ Araz 1991, 167-169.

⁴⁹ Koşay 1956, 86.

⁵⁰ Kahraman 1999, 523-524.

⁵¹ Alp 2009, 36-40.

Geçmişten günümüze güçlü bir sihir gibi düşünülen, göz sembolü olan nazar boncuğu tüm toplumlarda bilinçli ya da bilinçsiz olarak, birçok kültürde bakışın uğursuzluğundan, olumsuzluğundan kaçınmak amacı ile kullanılmıştır. Hemen hemen her kültürde mavi renkte, karşısındaki kem gözden korunmak amacı ile kullanılmıştır⁵².

Nazar inancının temelinde haset ve çekememezlik duygularının var olduğu bu inanışta negatif düşünce ve güçlere karşı, onun yıpratıcı, öldürücü etkisinden korunma isteği bulunmaktadır. Bir diğer inanca göre de açık renkli göze sahip kişilerin (özellikle mavi) bakışları karşısındaki kişilere, eşyalara daha fazla zarar verdiği düşünülmektedir. Bazı inançlara göre de kötü bakışa sahip bireylerin ten renkleri açık, göz çukurları daha belirgin, kaşları daha bitişik olur⁵³. Anadolu'daki inançlara göre, nazar olumsuz duygulardan kaynaklanabileceği gibi bir kişi ya da nesneye gösterilen aşırı düşkünlük ve sevgiden de ileri gelebilmektedir. En çok korumasız olan çocukların bu durumdan etkilendiği düşünülmektedir⁵⁴. Çocukların dışında ise güzeller, toplumda göz önünde bulunan kişiler daha çok nazara maruz kalan kişilerdir. Bu durum çocukların zayıf ve çabuk etkilenmelerine, güzel, hünerli ve mutlu kişilerin ise insanların kıskançlık duygularını kabartmasına bağlanmaktadır⁵⁵.

Gözün kötü bakışının, şapı dahi erittiği inancı halk arasında oldukça yaygındır. Bu yüzden nazar boncuklarının mavi, yani kötü olduğu düşünülen göz ile aynı renkte olması gerektiği düşüncesi toplumda yer etmiştir⁵⁶. Kötü etkilerden koruyan, şans getiren nazarlık aslında tılsımlı bir mesaj sembolüdür. İnanç sistemleri içerisinde önemli bir yer tutmayı başaran nazardan insanları, insanlar arasındaki ilişkileri, hayvanları, eşyaları, vasıtaları, bitkileri, mekânları ve değerli bulunan her türlü objeleri nazarlık olarak kullanılan boncuğun kem bakışlardan koruduğuna inanılır (Bkz. Fotoğraf: 2).

⁵² Koyuncu Okca - Özar 2016, 4.

⁵³ Boratav 1978, 126.

⁵⁴ Kahraman 1999, 523-524.

⁵⁵ Boratav 1978, 126.

⁵⁶ Boratav 1999, 153.

Fotoğraf 2: Göz Değmesinden Korunmak Amaçlı Tasarlanan Nazarlıklar

Nazarı etkisizleştiren ya da uzaklaştıran, kem gözlerden, kıskançlık ve haset duygularından, hastalıklardan, sakatlıklardan, felaketlerden koruyan mavi renkli ve gözü betimleyen tüm objelerin nazar boncuğu olarak kullanıldığı bilinmektedir. Göz boncuğu, göz ile nazar arasındaki bağı görmeden, gören gözden etkilenmeyi ifade eder⁵⁷. İnsanların korunma inancına göre varlığa manevi destek veren göz boncuğunun çatlaması halinde de nazar değdiği ve nazarın etkisinin ortadan kalktığı düşünülmektedir⁵⁸. Bu yüzden özellikle Anadolu'nun tüm yerleşim birimlerinde nazar inancı, nazarlık ve nazar boncuğu kullanma geleneği oldukça yaygın olarak günümüzde de devam etmektedir.

2.2. İzmir Yöresinde Geleneksel Cam Boncuğu Üretimi

Camın yaklaşık 1000-1200°C deki ısıda eritilip geometrik biçimde şekil verilmesi ile oluşturulan ortası delik olan objeye “cam boncuk-nazar boncuğu” adı verilmektedir. Kelime olarak boncuk Kaşgarlı Mahmut tarafından 9. yüzyılda Doğu Türk ağzına göre, “moncuk” şeklinde saptanarak “atın boynuna takılan değerli taş”, “aslan tırnağı”, “moska”, “tılsım” şeklinde tarif edilmektedir.

⁵⁷ Koşay 1956, 89.

⁵⁸ Çıblak 2004, 6-7.

Bu kelime çeşitli Türk lehçelerinde “boncuk, moncuk, monsak, moyinsak” şekillerinde çeşitli kullanımlara sahiptir. Şüphesiz ki bu kelime “boyun” kelimesi ile ilgilidir. Yani boyuna takılan, asılan nesne anlamına gelmektedir⁵⁹.

Türk inançlarına göre az rastlanan mavi gözlü kişilerin nazarı değmektedir. Koruyucu boncuğun mavi olmasının nedeni de mavi maviyi yansıtır düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu özellik ile mavi gözlü kişinin nazarı mavi boncuk sayesinde nazarın olası etkisini ortadan kaldıracak ya da uzaklaştıracaktır. Günlük hayatta hemen her yerde cam boncuk karsımıza çıkmaktadır⁶⁰.

Boncukların yapımında kullanılan malzemelerin temini için uzak mesafeli ticaretinin yapılmaya başlanması, bu ticaret ile birlikte kültürel yayılmayı da beraberinde getirmiştir. Bu yüzden toplumlar arası kültür alışverişinin başlamasında da etkin bir rolü olmuştur⁶¹.

Boncuk biçimlendirme tekniğinde herhangi bir kalıbın kullanılmaması, cam boncuk yapımını, bilinen cam biçimlendirme yöntemlerinden ayırmaktadır⁶². Her kültürde var olan, bazen dinsel bir anlam taşıyan, kimi zaman süslenme amacı ile kullanılan, kimi zaman ise zenginliği, gücü dolayısıyla da sosyal statüyü veya belli bir sosyal gruba aidiyeti gösteren objeler olarak nitelendirilen cam boncuklar yaşamın içinde önemli bir yer tutmaktadır⁶³.

Arkeologlara göre, boncuk üretiminin tarihi 75 bin yıl öncesine uzandığı düşünülmektedir. Anadolu’da 40 bin yıl öncesine ait bulgulara ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda cam boncukların M.Ö. 2. binden itibaren yapılmaya başlandığını ortaya çıktığı görülmüştür. Bunlar aynı zamanda ilk camcılık örnekleri arasında yer almaktadır. Bu sebeple cam işçiliğinin ilk önce boncuk ve bilezik gibi küçük süs eşyalarının yapımıyla kendini gösterdiği iddia edilebilir. Bu yüzden tarih boyunca cam üretiminin görüldüğü her yerde, diğer cam eserlerinin yanında boncuk yapımı ile de uğraşıldığı tespit edilmiştir⁶⁴.

Evrensel bir özelliğe sahip olan cam boncuk üretiminin dünya üzerinde 35 farklı ülkede yüzyıllar boyunca yapıldığı bilinmektedir⁶⁵. Arkeolojik araştırmalara göre,

⁵⁹ Demir 2009, 58.

⁶⁰ Ayhan 1981, 57.

⁶¹ Atik 2007, 10.

⁶² Küçükerman 1998, 23.

⁶³ Yağcı 2007, 276.

⁶⁴ Uysal 2008, 474.

⁶⁵ Gönen 2014, 48.

Dünyadaki hemen hemen her kültürde üretildiğini gördüğümüz cam örneklerinin ilk görüldüğü tarih, Mezopotamya'da İ.Ö. 3.yüzyıla ait olduğu bilgisi verilmektedir⁶⁶.

İlk cam boncukların seramik boncuk formlarına benzemesi nedeni ile maden eritilen ve pişmiş toprak ürünler yapılan her yerde cam boncuk üretiminin de gerçekleşmiş olduğu düşünülmektedir. Cam boncuklar genellikle yuvarlak, silindirik, muska, yassı, zeytin çekirdeği şeklinde ve silitize edilmiş göz şeklinde vb. şekillerde üretilmektedir⁶⁷

M.Ö. 4 bin yıllarına tarihlenebilen siyah, mavi ve yeşil renkli pek çok boncuğun Mısır'da bulunması, Mezopotamya'daki ilk örneklerden de Eridu'da bulunan bir cam topağı ile Tell Asmar'da bulunan ve Akkad dönemine ait buluntulara rastlanmıştır⁶⁸.

Süsleme sanatı bakımından değerlendirildiğinde tek renk boncukların yanı sıra, birden fazla katman ile bezenmiş, nazarlık gibi çok gözlü boncuklar, bin bir çiçek yöntemi ile üretilmiş olanlar ve renkli cam ipliği ile kaplanmış olanlarında üretildiği görülmektedir. İslamî dönem boncukları arasında ise tek renkli cam boncuklar bulunmakla birlikte, özellikle renkli cam lifi sarılarak bezenmiş cam boncuk örneklerinin oldukça yaygın olduğu görülmektedir⁶⁹.

Anadolu'da bulunan en erken cam boncuk M.Ö. 1700 yılları, Asur ticaret kolonileri çağının sonlarına tarihlenen dikdörtgen biçimli bir boncuktur. Bu tür dikdörtgen biçimli boncuklara M.Ö. 16. yüzyıldan itibaren Nuzi başta olmak üzere, Batı Asya'dan İran ve Irak'a, Anadolu'dan Suriye-Filistin kıyısı ve Yunanistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafya içinde rastlandığı bilinmektedir. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi koleksiyonunda yer alan bu boncuk, cam tarihi içinde M.Ö. 2. binde çok bilinen bu tür cam boncukların Anadolu'da da varlığını belgelemektedir. M.Ö. 16.-15. yüzyıllara tarihlenen boncuklar Antakya yakınındaki Alalah'ta da bulunmuştur⁷⁰.

Boğazköy kazılarında bulunan bu en erken tarihli cam boncukların benzerlerine Alişar'da da rastlanmıştır. Kalkolitik Dönemin pişmiş toprak eserlerinden tanınan ilginç bir süslemeye sahip göz boncuklarının Alişar'ın Hitit tabakalarında tanınan ilginç bir

⁶⁶ Aydın 2008, 31

⁶⁷ Uysal 2008, 475.

⁶⁸ Esmer 1996, 23.

⁶⁹ Uysal 2008, 475.

⁷⁰ Atik 2007,11

süslemeye sahip göz boncuklarının yaygın olması, bu boncukların Kalkolitik geleneği sürdürmüş olabileceği görüşü ile açıklanmaktadır⁷¹.

Roma ve Bizans dönemlerinde görülen bu tür boncuklar farklı devirlerdeki ya da aynı dönemlerdeki cam boncuklar ile karşılaştırıldığında genel biçimleri açısından çok benzer görünmekle birlikte, aslında aralarında hiçbir standart olmadığı açıkça gözlenmektedir. Boncukların her biri geleneksel usulde tek tek biçimlendirildiği için neredeyse, birbirinin tam tamına eşi olan boncuk bulmak zordur⁷².

Mısır'da M.Ö. 4000 ile 3000 yılları arasında kuvars kumu ve alkali karışımı ile elde edilmiş sırlı "fayans" olarak tabir edilen boncuklar ve kakmaların üretildiği bilinmektedir. Fayans, turkuaz ve aynı zamanda lapis lazuli gibi değerli taşların benzerlerinin seri olarak ilk üretilen mamuller olduğu görülmektedir⁷³.

Avrupa'da cam sanatlarına ilginin artması ile ve cam işleme tekniklerinin gelişmesine paralel olarak cam boncuk üretimi ve kullanımı da fark edilir derecede artmıştır. Nazar boncuğu, hammaddesi ve üretim teknikleri açısından cam işlemeciliği sanatının geleneksel bir türü olarak nitelendirilmektedir. Yaşamın her alanında yer alan ve uygarlık tarihi boyunca kullanımı süren, yüksek derecelerde ısıtıldığında akıcı bir hal alan, dengeli olarak soğutulduğunda katı bir hal alan cam; nazar boncuğunun hammaddesini oluşturmaktadır⁷⁴.

Üretim teknikleri, şekli, yapısı ve kullanım amaçları camın gelenek, aktarma ve dönüşüm konularında bir bütün olarak görülmesi gerekmektedir. Geçmişten günümüze uzanan köklü bir geçmişe sahip olan cam boncuk üretimi ve çeşitli alanlarda farklı amaçlar için kullanımı dünyanın neredeyse tüm yerleşim birimlerinde rastlanmaktadır.

Nazar boncuğu yapımında gerek formlardaki çeşitlilik gerekse elde edilen ürün, genellikle o boncuğun yapılması için zorunlu olan uygulamanın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan üründür. Cam boncuklarının değerlendirilmesinde biçim, ortasındaki deliğin yapımındaki teknik özellik, renk, malzeme ve biçimlendirmedeki kullanılan yöntemin doğru bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Boncuğun hangi teknik ile biçimlendirildiği belirlemek ise en zordur⁷⁵.

⁷¹ Atik 2007, 11.

⁷² Uysal 2008, 475.

⁷³ Elitez 2003, 13.

⁷⁴ Küçükerman 1985, 33.

⁷⁵ Küçükerman 1987, 25.

Anadolu'da, nazar boncuğu yapımı geleneksel bir sanattır. Ancak gün geçtikçe cam alanında yaşanan ilerlemeler sonucunda endüstrileşen cam üretimi bu geleneksel sanatın gün geçtikçe azalmasına ve yok olma ile karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Gelişen teknolojilerin kullanılmasına rağmen cam boncuğu ve nazar boncuğu üretimine geleneksel yöntemler ile devam edilmesi Anadolu camcılık geleneğinin sürdürülmesinde büyük önem taşımaktadır.

1970'lerde gelişimini dar alanda da olsa sürdürüldüğü görülen günümüzde İzmir-Cumaovası / Görece'de devam etmekte olan nazar boncuğu üretimi hammaddesi, yapım tekniği ve ortasında yer alan deliğe bağlı olarak Doğu Akdeniz camcılık geleneğinin izlerini bünyesinde taşımaktadır⁷⁶.

2.2.1.İzmir Cumaovası (Menderes) Görecede Cam Boncuk-Nazar Boncuğu Yapımı

Görece, İzmir'e 22 kilometre, Menderes İlçesi'ne 3 kilometre uzaklıkta geleneksel cam ocaklarının bulunduğu bir beldedir. İzmir'de bulunan cam ocaklarının geçmişini araştırdığımızda, Kurtuluş Savaşı öncesi Osmanlı imparatorluğunun son zamanları olduğunu saptarız⁷⁷. Arap asıllı cam ustalarının ilk başlarda Kadifekale ye yerleştikleri görülmüştür. Cam ustaları zamanla Kemeraltı Çarşısında bulunan Arap hanı ve etrafına yerleşerek cam ocaklarını çalıştırmışlardır. Geleneksel cam ocaklarının çalışması sırasında oluşan isli dumanlar ve yangın tehlikesi esnaflara rahatsızlık vermiş, oluşan şikâyetler nedeni ile kapatılmış olduklarını öğreniriz⁷⁸.

Cam ocakları çam odunlarının kolaylıkla temin edildiği çam ağaçlarının bulunduğu Menderes İlçesi (Cumaovası) Görece'ye taşınmak zorunda kalmışlardır. Ocaklar, sadece çam odunları ile 800-900 dereceye ulaştığından, çam ağaçlarının bolca bulunduğu Görece tercih edilmiştir⁷⁹.

İzmir- Cumaovası /Görece'ye yerleşen bazı ustaların bu işi yapması ve babadan oğula usta-çırak ilişkisi içerisinde bu mesleğin geçmesi ile gelişimi devam etmiştir⁸⁰. İlk olarak Suriyeli Mustafa ve Halil isimli cam ustaları Görece'ye gelmiştir. Bu ustaların ölmesinden sonra Göreceli cam boncuk ustaları Mehmet Azar, Hayati Küçük, Ahmet Çamur, Zekai Erdal, Osman Sağlam bu mesleği devam ettirmişler, geçimlerini at ve

⁷⁶ Küçükerman 2010, 20-42.

⁷⁷ Akçora 2013, 11

⁷⁸ Ayhan 1981, 63

⁷⁹ Ayhan 1984, 63; Akçora 2013, 21; Koyuncu Okca-Özar 2016, 5.

⁸⁰ Yazar ve Aslan 2013, 842.

nazar boncuğu üreterek sağlamışlardır. Birkaç nesil boyunca faaliyet göstererek mesleklerini sürdürmüşlerdir. Görece' de yapmış olduğumuz araştırma sırasında Zekai Erdal usta'yı bulabildik ve görüşme yapabildik. Ustanın bize ilettiği özel koleksiyonundan fotoğrafları kullanma izni alarak tezimizde paylaşabildik (Bkz. Fotoğraf: 3).

Fotoğraf 3: Zekai Erdal Usta

1970'li yıllarda Zekai Erdal'ın yapmış olduğu farklı tasarımlar, İzmir NATO karargâhındaki Amerikalı subay eşlerinin dikkatini çekmiştir. İzmir Kordon boyundaki turistik eşya satıcısında gördükleri cam nazar boncuğunun dünya çapında tanınmasını sağlamıştır (Bkz. Fotoğraf: 4-5). İzmir NATO üssündeki Amerikalı subay eşlerinin geleneksel cam nazar boncuğu ilgileri sonucunda (Bkz. Fotoğraf: 6) bu dönemde faaliyetler artmış ve yaklaşık 30 kadar ailenin görecede geleneksel cam üretimi yapmakta olduğu görülmüştür⁸¹. Zekai Erdal Ustanın nazar boncuğunun tanınmasında katkısı bu kadarla kalmaz 2000 yılında Coca-Cola firmasının "Türkiye' den Coca-Cola şişeleri" temalı Ege Bölgesini temsilen yaklaşık olarak üzerinde 9000 cam boncuğun yer aldığı (Bkz. Fotoğraf: 7) tasarımı ödül alır.

⁸¹ Koyuncu Okca-Özar 2016, 5

Koç Topluluğu'nun eski CEO'su Can Kırar, "göz boncuğu" meraklısıdır. Halkımızın yaygın biçimde kullandığı göz boncuklarının, nasıl yapıldığını anlatan bir yazısı Bütün Dünya'nın eylül sayısında yayımlandı.

Fotoğraf 4-5: Zekai Erdal Koleksiyonundan

**Fotoğraf 6: Görece' de Amerikalıların Cam Boncuğu Keşfinin Haberleri
(Zekai Erdal Koleksiyonundan)**

**Fotoğraf 7: Coca-Cola Orijinal Şişe Formuna Sadık Kalarak Zekai Erdal Ustanın
Tasarımı (Zekai Erdal Koleksiyonundan)**

Yaklaşık olarak 2005 yılına dek Görece’de geleneksel yöntemle çalışan tüm cam atölyeleri çalışmalarına devam etmiş olduğu görülür. Ancak Çin’ den ithal edilerek gelen ucuz, niteliksiz, hatta plastik boncukların piyasaya girişi, ekonomik şartların bozulması sonucunda ustaların çalışma ortamlarını yavaş yavaş terk etmeye başlamış oldukları tespit edilmiştir. Günümüzde Görece’ de geleneksel cam atölyesinde aktif olarak çalışan iki adet geleneksel cam ustası, bir adet geleneksel cam ocağı kaldığı, tüm zor şartlara rağmen çalışmalarını sürdürdükleri görülmüştür (Bkz. Fotoğraf: 8-12).

Fotoğraf 6-7-8-9: Görece’ deki Geleneksel Cam Ustası Nusret Karademir’in Çalışma Ortamından Görüntüler

Fotoğraf 10: Geleneksel Cam Ustası Aydemir Çamur'un Çalıştığı Cam Ocağı

Günümüzde son kalan geleneksel cam ustalarından biri olan Aydemir Çamur ile görüşmemizde; sosyal güvencelerinin olmadığı, yüksek derece sıcaklıkta çalışmaktan gözlerinde katarak oluştuğu ve görme kaybı yaşadıklarını anlatmıştır (Bkz. Fotoğraf: 13-14).

Bununla birlikte hammadde kaynaklarına ulaşmakta, atık-hurda cam bulmaktaki sorunlarını, ürettikleri cam boncukların Çin'den ithalat edilen ürünler ile rekabet edememeleri sonucu dar boğazda olduklarını, Görece' de cam atölyelerinin tanıtımında eksiklikler bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Fotoğraf 11: Geleneksel Cam Ustası Aydemir Çamur

Fotoğraf 12: İzmir Görece Geleneksel Cam Ustası Aydemir Çamur Çalışma Ortamında

Ayrıca geleneksel cam ocağını kendilerinin imal ettiklerini, ocakta oluşabilecek sorunları kendilerinin çözdüklerini söylemişlerdir. Yılda bir kere ocağın yıpranmış kısımlarını yıkarak yeniden inşa ettiklerini, mutlaka her yıl ocağın elden geçirilmesinin zorunlu olduğunu belirtmişlerdir (Bkz. Fotoğraf: 15-23). Her gün içerdiği reçineden

dolayı yüksek derecede ısıveren aynı zamanda fazla kül oluşturmeyen cam eritmek amacıyla yaklaşık 150-250 kg çam odununu, tercih sebebi olduğunu ifade etmişlerdir.

Fotoğraf 13-14-15-16-17-18-19: Cam Ocağının Bakım Aşamaları

Fotoğraf 20: Ocağın Yapımında Kullanılan Kırmızı Kil

Fotoğraf 21: Görece’de Geleneksel Cam Ustası Aydemir Çamur

Ocakların gerekli ısıya ulaşması için çam odunu kullanılırken hammadde olarak da fabrikaların hurdaya çıkardıkları cam atıklarından ayrıca işlevi bittiği için çöpe atılan

cam objelerden faydalanılmaktadır⁸². Cam boncuk ustaları İstanbul ve Denizli de bulunan Şişe - Cam fabrikalarının hurdaya çıkmış camları ya da İzmir’de hurdacılardan bulabildikleri atık camları hammadde olarak kullanmaktadırlar. Bu atık-hurda camlar önce temizlenerek ardından kullanmak üzere stok alanına kaldırılır (Bkz. Fotoğraf: 24-25-26).

Fotoğraf 22: Geleneksel Cam İşlemeciliğinde Kullanılan Hurda Camlar

⁸² Koyuncu Okca-Özar 2016, 5.

Fotoğraf 23: Geleneksel Cam İşleminde Kullanılan Hammadde

Fotoğraf 24: Geleneksel Cam İşleminde Kullanılan Hurda Camlar

Ancak günümüzde Görecede' ki atölyelerin Çin' den gelen ucuz malzemeler ile rekabet koşullarının yeterli olmaması ve ekonomik şartların olumsuzluğu gibi birçok sebeplerden geleneksel miras olan cam nazar boncuğu üretimi durma aşamasına gelmiştir.

Ustalarla yapılan görüşmelerde günümüzde savaşa rağmen Suriye’de fuel oil ve diğer yakıt türleri ile çalışan cam atölyeleri bulunduğunu, ustalara göre İzmir ve yöresinin dışında geleneksel cam ocaklarıyla çalışan başka bir yer olmadığı çıkarımında bulunmuşlardır.

Görece’nin girişinde köye sonradan gelmiş boncuk çalışmalarına merak sarmış Kemal Kayan ve oğlu Murat Kayan’ın sahibi olduğu 1990 yılında kurulmuş olan Boncukköy adı ile tanınan turistik küçük çiftlik tipinde bir işletme bulunmaktadır (Bkz. Fotoğraf: 27-30). Boncukköy’de şalümo (Oksijen, LPG ve hava basıncını ateşe dönüştüren cam ocağı sistemidir. LPG ve oksijen düğmelerinin açılması ile ateşlenme sağlanır, gerekli ısı verilerek cam çubuklar eritilerek şekillendirme yapılır) ile cam çalışmaları yapılmakla birlikte geleneksel cam ustası Aydemir Çamur Boncukköy’e boncuk satışı yapabildiklerini, dışardan sipariş geldikçe cam boncuk üretimine devam edebileceklerini belirtmişlerdir. Görece’ nin girişinde bulunan Boncukköy geleneksel yöntemle çalışan bir işletme olmadığı halde tasarlanış ve sunum itibariyle geleneksel cam boncuk işleyen ustalara ve ocaklara bir süre daha çalışma imkânı verebilecek turistik bir ortama sahip olduğu görülmektedir. Görecede son kaldığını tespit ettiğimiz atölyeye ve Aydemir Çamur ile Nusret Karademir ustalara kültürel mirası korumanın önemi konulu eğitim verilebilse, maddi kaynak aktarımı sağlanarak çalışma ortamı, şartları iyileştirilebilse kültür turizmini yöreye katkı olarak yönlendirilebilse sonuçların değişebileceği şüphesizdir. En önemlisi geleneksel el zanaat ve sanatlarımızın önünü rekabet edemeyecekleri ithal ürünlerle kesmemelidir.

Fotoğraf 25-26: Görece Girişinde Bulunan Boncukköy Girişi

Fotoğraf 27-28: Boncukköy'den Görüntüler

2.2.2.İzmir Kemalpaşa Nazarköyde Cam Boncuk Yapımı

İzmir'e 25 km, Kemalpaşa'ya 5 km uzaklık mesafesinde yer alan Nazarköy önceleri köydeki dere yatağının kuruması nedeniyle Kurudere Köyü adını almıştır. Yaklaşık 1950'lerden bu yana nazar boncuğu ocakları ile cam süs eşyalarının yapıldığı köyün adı, Bakanlık onayıyla 20.03.2007'de Nazarköy olarak değiştirilmiştir. Köylüler bu mesleği Arap Selim lakabıyla tanınan Selim Ustadan öğrendiklerini ifade etmektedirler. Günümüze dek gelen rivayete göre Arap Selim'in ailesi boncukla uğraşmaktaydı. Arap Selimin Babası Abdülazim de boncuk ustasıydı. Köy'e Boncuğu getiren Bekir Arabalı ve Ahmet Arabalı bu mesleği Arap Selim' den öğrenmişlerdir (Bkz. Fotoğraf: 31).

Fotoğraf 29: Arap Selim

Nazarköy’de günümüze dek doğan tüm çocukların nazar boncuğu üretimiyle yetiştiği, Nazarköy’ de cam boncuk üretimini arttırmak amaçlı kooperatif kurulmuş olsa da cam boncuğu üreticisi olan köylünün bireysel davranması nedeniyle verim sağlanamadığı tespit edilmiştir.

Uzun bir süre 12 ocağın bulunduğu belirlenen Nazarköy’de 2005 yılında Çin’den getirilen düşük maliyetli niteliksiz hatta plastik boncukların ülkemize girmesi sonucu sıkıntılar baş göstermiştir.

Köyde faaliyet gösteren atölye sayısının 2009 yılında bir adet geleneksel cam ocağına kadar düştüğü, 2009 yılında köy muhtarı ve kaymakamının çabaları ile ocak sayısı artmış olsa da günümüzde beş adet geleneksel ocak, cam işi ile uğraşan 20 kişi bulunmakta olduğu görülmüştür.

Günlük olarak yaklaşık 100 kg atık cam, 150 kg çam odunu kullanan cam atölyeleri zaman zaman bu ihtiyaçlarını sağlamakta sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Her Perşembe günü ürettikleri boncukların bir kısmını köyün içindeki satış büfelerinde (Bkz. Fotoğraf: 32), diğer kısımlarını da İzmir’e satmaya götüren cam

ustaları Cuma gününü tatil olarak değerlendirerek Cumartesi sabahı itibari ile yeniden çalışmaya başladıklarını anlatmışlardır.

Fotoğraf 30: Nazarköy Boncuk Satış Dükkânları

Atölyelerin haftanın belirli günlerinde faaliyete geçerek cam boncuk yaptığını, zor da olsa bu sanatı ve kültürü yaşatmaya çalıştıkları görülmüştür. Cam atölye sahipleri boncuk üretiminin maddi olarak yeterli olmadığını, kiraz ve zeytin yetiştiriciliği ile geçimlerine katkıda bulunduğunu ifade etmişlerdir. Nazarköy’de geleneksel cam ocaklarının sayısı şu anda beş adet ocak ve bu ocaklarda beş usta ile birlikte çalışan toplam 20 kişi olduğu saptanmıştır (Bkz. Fotoğraf: 33-36).

Fotoğraf 31: İzmir Nazarköy Mustafa Şahin Ustanın Atölyesi

Fotoğraf 32-33-34: Nazarköy Geleneksel Cam Ustası Mustafa Şahin ve Atölyesi

Kemalpaşa kaymakamı ve Nazarköy muhtarı 2009 yılında köyün içine 20 adet satış amaçlı dükkân düzenlemesi yaparken kadınlara dükkân açmalarına olanak sağlamak üzere belirli miktarda maddi destek olmuşlardır (Bkz. Fotoğraf: 37).

Fotoğraf 35: Nazarköy Boncuk Satış Dükkânları

Alan araştırması yaptığımız Nazarköy’de satış amaçlı hediyelik eşyaların tasarımında kadınlarında el emeği çoğunluktadır (Bkz. Fotoğraf:38). Aynı zamanda kaymakamlığın önderliğinde Nazarköy’ün Halk Eğitim merkezinde kadınlara şalümo ile cam, takı tasarımı kursları verilmesi sağlanmıştır.

Fotoğraf 36: Geleneksel Cam Nazar Boncuğu Satış Yapan Kadınlar

Geleneksel yöntemle çalışan ustaların, kurulmuş olan kooperatif konusunda bilinçlendirilmesi sonucunda, bireysellikten çıkarak birlikte hareket edip toptan Şişe-Cam fabrikalarının hurda, atık camlarını, yakıt olarak kullandıkları çam odunlarını da Orman İdare' sinden uygun şartlarda alma imkânlarına sahip olacakları benimsetilmesi sağlanabilir.

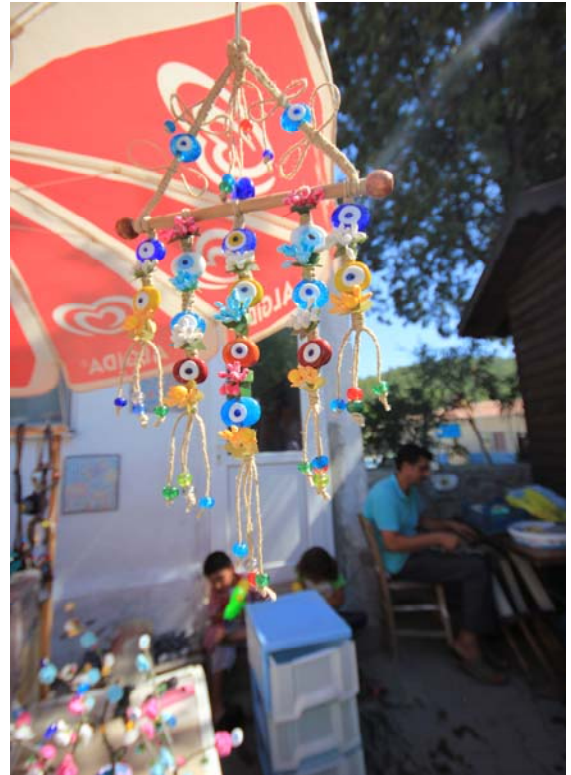
Yerli ve yabancı turistlerin, doğaseverlerin, geleneksel ürünlere meraklı yerli ve yabancı gezginlerin uğrak yeri haline gelen Nazarköy'de (Bkz. Fotoğraf: 39-42) her yıl düzenlenen boncuk festivali de köye olan ilgiyi arttırdığı görülmüş olsa da köy sakinleri tarafından üretim için yeterli olmadığı ifade edilmektedir.

Fotoğraf 37: Nazarköy'de Satış Büfelerinin Bulunduğu Sokak

Fotoğraf 38: Nazarköy'deki Turistik Amaçlı Nazar Boncuğu Dükkânları

Fotoğraf 39-40: Nazarköy'de Hediyeelik Ürünler

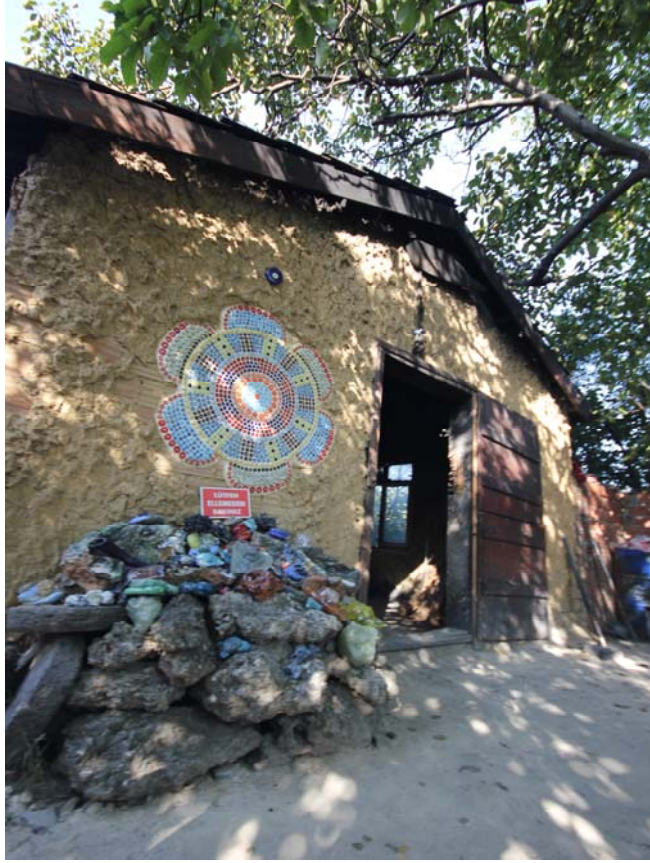
Nazarköy'ün içi yaya gezmeye uygun olmakla birlikte, köyün girişinde bırakılan araçlar için yeterli otopark alanı olmaması alışverişe gelen yerli ve yabancı turist

açısından tekrar gelme isteği oluşturmadığı Nazarköy’de yapılan alan araştırması sırasında tespit edilmiştir.

Nazarköy’de geleneksel ocak araştırmamız sırasında Yaşayan İnsan Hazinesi unvanı alan geleneksel cam ustası Mahmut Sür’e ait, Kıvırcık Cam Atölyesinin diğer geleneksel cam atölyelerinden farkı çok bariz belli olmaktadır (Bkz. Fotoğraf: 43-45).

Fotoğraf 41: Yaşayan İnsan Hazinesi Unvanı Verilen Mahmut Sür

Fotoğraf 42: Mahmut Sür'e Ait Ocak

Fotoğraf 43: Mahmut Sür'e Ait Ocak Giriş

Kıvırcık Cam Atölyesi'nin bahçe kapısından başlayan, bahçenin içindeki ağaçlar, çitler, geleneksel ocakta üretilmiş hediyelik eşyaların bulunduğu satış stantları özenle, düzenlendiği, kültürel mirası korumaya yönelik bilinçle tasarlandığı dikkat çekmektedir.

Geleneksel cam ustası Mahmut Sür, cam boncukla İlkokulu bitirir bitirmez tanıştığını, Askere gidinceye dek devam ettiğini, askerlik sonrasında cam üzerine dekor çalışan bir fabrikada işe girdiğini, 2001 yılındaki ekonomik krizde fabrika kapanıncaya kadar AR-GE bölümünde görev aldığını anlatmıştır. Kıvırcık adlı geleneksel yöntemle çalışacağı Cam atölyesinde 2002 yılında iş başı yapan Mahmut Sür, geleneksel yöntemle kaliteli ve özellikli boncuk çalışmaya başladığını anlatmıştır. Nazarköy' de Kıvırcık Cam Atölyesinde Mahmut sür' ün sürdürülebilir kültürel miras konusunda bilinçli çalışma ortamı yarattığı gözlemlenmiştir (Bkz. Fotoğraf :46).

Fotoğraf 44: Mahmut Sür Koleksiyonu

Metin Ekici'nin de makalesinde belirttiği gibi İzmir Görece ve Kemalpaşa Nazarköy'deki geleneksel cam boncuk çalışmalarının sürdürülebilirliğinin sağlanabildiği en uygun ortam Mahmut Sür'e ait olan ocakta olduğu tespit edilmiştir⁸³.

⁸³ Ekici – Fedakar 2014,48

Mahmut Sür'ün geleneksel cam boncuk yapım aşamasında cam boncuklara katkıda bulunduğu görülmektedir (Bkz. Fotoğraf: 47-60).

Fotoğraf 45: Mahmut Sür'e Ait Kıvırcık Cam Atölyesi'nden Kesitler

Fotoğraf 46: Kıvırcık Cam Atölyesi'nden Kesitler

Fotoğraf 47: Kıvrıcık Cam Atölyesi'nin Bahçe Çitleri

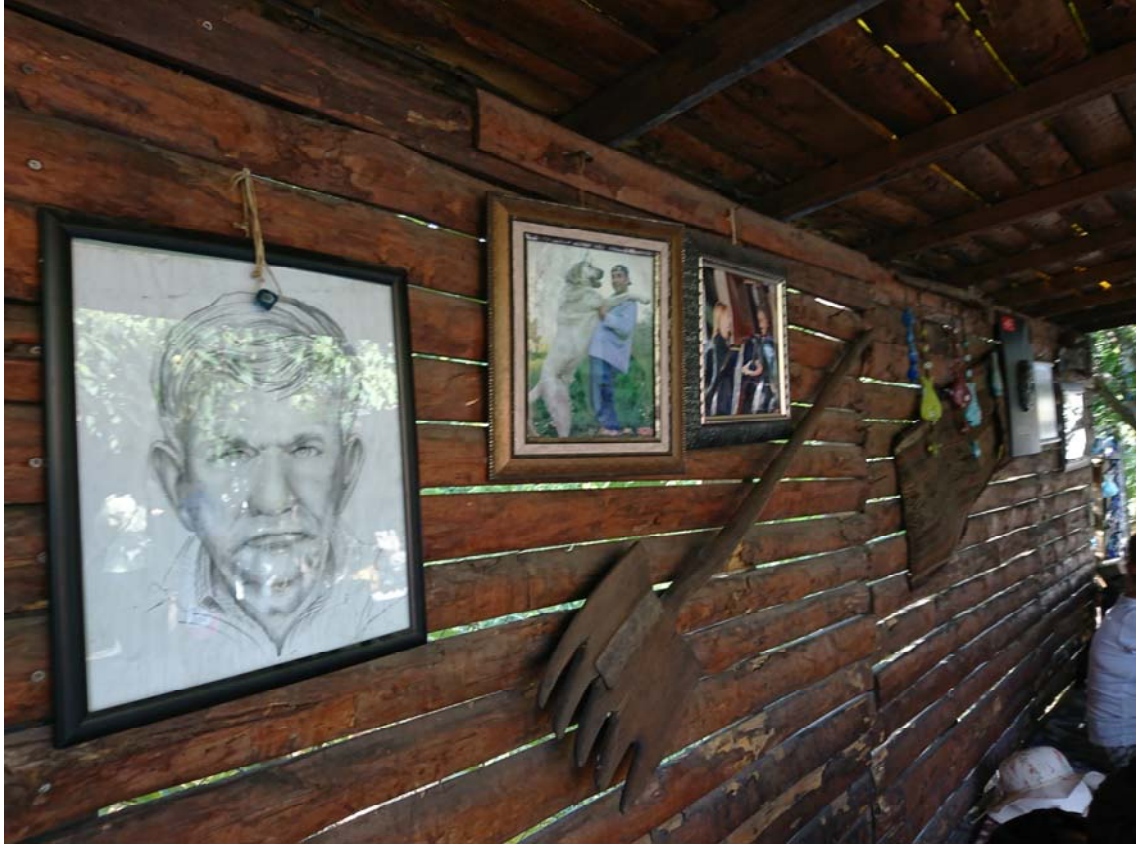
Fotoğraf 48: Kıvrıcık Cam Atölyesi'nin Bahçesi

Fotoğraf 49: Geleneksel Cam Atölyesi'nden

Fotoğraf 50: Cam Çalışmalar

**Fotoğraf 51: Yaşayan İnsan Hazinesi Mahmut Sür'e Ait Kıvrırcık Cam Atölyesi
Bahçesi Anılar Köşesi**

Fotoğraf 52: Cam Ustası Volkan Duman Çalışma Ortamında

**Fotoğraf 53: Yaşayan İnsan Hazinesi Mahmut Sür'e Ait Kıvırcık Cam Atölyesi
Cam Çalışma Ortamı**

Fotoğraf 54: Cam Ocağında Camın Soğuma Bölümü

**Fotoğraf 55: Yaşayan İnsan Hazinesi Mahmut Sür'e Ait Kıvrırcık Cam Atölyesi
Satış Standı**

**Fotoğraf 56: Yaşayan İnsan Hazinesi Mahmut Sür'e Ait Kıvrırcık Cam Atölyesi
Satış Standı**

Fotoğraf 57: Cam Nazar Boncuğu

Fotoğraf 58: Cam Ocağının alışma Sonrası Kırık Cam Parçaları

Sadece katkıda bulunmamış aynı zamanda da günümüzdeki tabiriyle workshop sistemini kullandığı ocağın bulunduğu alanda adeta yaşayan bir müze olarak düzenlemiş olduğu görülmüştür (Bkz. Fotoğraf: 61-63). Bu örnekte gördüğümüz yaşayan açık hava müzesi tarzındaki uygulamanın diğer geleneksel ocaklara uyarlanması durumunda İzmir yöresinde geleneksel cam boncuk ve nazar boncuğunun sürdürülebilirliği, gelecek nesillere aktarımı sağlanabilir.

Fotoğraf 59: Kıvırcık Cam Atölyesi

Fotoğraf 60: Yaşayan İnsan Hazinesi Mahmut Sür'e Ait Ocak Detayı

Fotoğraf 61: Geleneksel Ocakta Çalışma Ortamı

Geleneksel kültürel miras bulunduğu ortam içinde korunarak sürdürülebilirliği sağlanabilir. Geleneksel mekânın gerçekliğinde, ürünün yapım aşamasına tanıklığı ve bunu denemesi yoluyla maddi ve manevi katkılarda bulunulabilir.

Kültür turizmi sayesinde geçim kaygısına düşmeyen, maddi sıkıntıları son bulan yerel halk kültürel bilinçlenme yoluyla geleneksel cam ocağı ve işletmeciliğinin korunmasını hedeflemeye çabalayabilir. Bunun için turizm alt yapısının hazırlanması, yerel halkın bilinçlendirilmesi öncelik olmalıdır⁸⁴.

⁸⁴ Uygur Meydan-Baykan 2007,12 -13.

3. BÖLÜM

KORUMA KÜLTÜRÜ VE GELENEKSEL CAM BONCUK ÜRETİMİNİN KORUNMASI

3.1. Koruma Kültürü

Kültür, insan ve toplum üzerindeki hızı kontrol eden, insan ve toplum boyutuna indiren mekanizmaları tanımlar. Kültür geçmiş ile iletişim kuran sosyal yapı, folklor, geleneksel üretimler gibi her türlü kültürel miras unsurlarını kapsamaktadır⁸⁵.

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren dünyada yaşanan teknolojik ilerlemeler beraberinde sosyo-ekonomik bir yenilenme sürecinin öncülüğünü yapmıştır. Paylaşım dayalı ve bilişimsel getirinin tüm toplumlara açık olduğu söz konusu süreç bilgi çağı olarak adlandırılan süreçte toplumsal yaşamı meydana getiren olgular köklü değişimler nedeni ile eski ile yeni arasında bağların zayıflamasına, çok çabuk kopmasına ve toplumsal belleğin yavaş yavaş ortadan kalkmasına neden olmuştur⁸⁶. Bu yüzden kültüre ait her türlü bilgi, belge ve tecrübenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması sorunu ve gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Dünya Mirası Anlaşması çerçevesinde koruma kavramı; anıtlar, yapı grupları ve sitler ile tanımlanan kültürel mirası anlamak, malzemesinin korunmasını sağlamak ve gerekli olduğu halde tanıtımı, restorasyonu ve gelişimi için kullanılan yöntemlerin tümü olarak tanımlanmaktadır⁸⁷. Geçmişten günümüze ulaşan kültürel ve doğal varlıkların gelecek kuşaklara aktarılması amacı ile ortaya konan her türlü fiziksel, sosyal, ekonomik ve bilimsel çalışmalar bağlamında koruma kavramının temelleri atılmıştır. Nitelikli bir koruma ve sonuçlarından söz edebilmek için yapılan tüm işlemlerin hedefinde, doğru koruma ve doğru aktarımın bulunması büyük önem taşımaktadır⁸⁸.

Koruma kavramının literatürde birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan birisi de; kültürel varlığın kimliğinin esas amacını oluşturan fiziksel tanıkların yaşatılarak geleceğe aktarılırken tüm kapsamaları ile kullanılıp, yaşamın içinde var edilmesi ve

⁸⁵ Kuban 2000, 45.

⁸⁶ Öztürk 2007, 9-10.

⁸⁷ Omay Polat - Can 2008, 178.

⁸⁸ Tapan 2007, 24.

belgelenmesi çabalarıdır⁸⁹. Üretim amacı çerçevesinde kullanılan kültür varlığı tıpkı geçmişte olduğu gibi amacına uygun olarak korunmalı ve yaşamın içinde kullanıldığı dönemdeki gibi varlığını sürdürmelidir. Kültür varlığının yaşamın içinde kullanılarak ve doğru bir şekilde var olması, kültür varlığının yaşamını uzatarak konservatif müze anlayışının dışında bir koruma anlayışı oluşturur⁹⁰.

Korumada öncelikli hedef korumanın tanımında da yer alan kültür varlığının doğru kullanımı ve doğru aktarımıdır⁹¹. Çağdaş dünya içinde yapılması gerekli olan kendi kültürüne sahip çıkmaktır. Bu da toplumun kendine özgü, doğru olduğu kanıtı dayalı bilgiler ile çağın ihtiyaçlarına ayak uydururken kültür varlığına da zarar vermeden, aslına uygun ve nitelikli bir koruma kültürünün varlığı ile mümkündür⁹². Koruma ekonomik, teknik (fiziksel), sosyal, bilimsel çabalar bütünü olarak nitelendirilen doğa veya kültür varlıklarını gelecek kuşaklara aktarabilmek için yapılır. Bu konudaki en yaygın görüş ise bir kültür veya doğa varlığının yaşamın içinde varlığını sürdürmesini sağlamak için “kullanılarak” korumaktır⁹³.

Bir başka ifade ile kültür varlıklarının korunması arkeolojik ya da sanat eseri değeri taşıyan kültürel değerlerin zaman içindeki tahribatlara karşı eser, nesne ya da olguda gerekli müdahalelerin yapılması, aynı zamanda gereken onarımlar için zorunlu girişimlerde bulunulmasıdır. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere koruma ve onarımın birbirini tamamlayan alanlardır.

Genellikle birbirinden farklı gibi görünse de koruma ve onarım eğitimlerinde koruma için araştırma ağırlıklı kimya alt yapısı gerekirken, onarım için uygulamaya yönelik bir dizi eğitim gereklidir. Ülkemizde koruma ve onarım kavramları maalesef yanlış kullanımlara maruz kalmaktadır. Genellikle ya birbirinin yerine kullanılmakta ya da yanlış kullanılmaktadır⁹⁴.

Uygarlık kavramı ve koruma kavramı birbirinden ayrılamaz iki kavramdır. Uygar toplumlarda koruma anlayışı daha nitelikli ve çağdaş bir şekilde uygulanmaktadır. Kültür katmanları toplumların uygarlık tarihini oluşturur.

⁸⁹ Asatakin 2004, 53.

⁹⁰ Tapan 2007, 24.

⁹¹ Asatakin 2004, 53.

⁹² Öztürk 2007, 9-10.

⁹³ Tapan 2007, 44.

⁹⁴ Küçük 2000, 24.

Literatürde farklı şekilde tanımlanmış ve değişik açılardan yorumlanmış kültür varlıklarının koruma tanımları bulunmaktadır. Yer altı, yer üstünde ve su altında bulunan geçmiş kültürlere ait izleri taşıyan bugüne ve yarına bilgiler aktaran, belge niteliğindeki taşınır ve taşınmaz olarak sınıflandırılan tüm eserleri kapsamaktadır. Müzelerde ya da özel koleksiyonlarda saklanan bu eserler; cam, metal, deri eşya, resim, heykel, ikona, seramik kaplar, çini, halı-kilim vb. dokumalar, mobilya, mücevher, sikke, elyazması kitap vb. bu kapsamda değerlendirilmektedir⁹⁵.

Koruma olgusunun uygarlık tarihi boyunca her toplumda var olduğu bilinmektedir. Çeşitli nedenlerden dolayı bu toplumlarda (inançlar, korkular, simgeler, tabular ve sürdürülebilirlik kaygısı) koruma önlemlerinin alınmasına ya da alınmamasına neden olmuştur. Taşınabilir kültür varlıkları olarak nitelendirilen, organik kökenli kültür varlıkları ve belgeler konunun uzmanları tarafından değerlendirilmediği durumda yok olma ile karşı karşıya kalmaktadır⁹⁶.

Kültür varlıklarının ortam koşulları altında bozulmalarını, yıpranmalarını ve yok olmalarını önlemek amacıyla yapılan her türlü işlemler dizisi konservasyonu oluşturur. Koruma işlemlerinde sırasında geri dönüşüm sağlayacak uygulamalar yapılarak mevcut eser ya da olguyu olduğu hali ile korurken bozulma, yıpranmaları asgari düzeye indirerek durdurmaktadır hedeflenir.

Geçmişten günümüze taşınan kültür varlıkları hem dünü hem de bugünü kapsamaktadır. Bu yüzden bu kültür varlıklarının gelecek kuşaklara aktarımı büyük önem taşımaktadır. Toplumda kültürel belleğinin oluşması için, gelecek nesillerin geçmiş ile bağ kurmasını sağlamak için gereklidir.

Bu bilgiler çerçevesinde koruma kavramı değerlendirildiğinde; günümüze ulaşan, üretildiği dönem ile aramızda iletişim kurulmasını sağlayan her türlü maddi ve manevi kültürel ürünler ve bu ürünlerin meydana gelme aşamasındaki her türlü bilgi, belge ve tecrübeler çağdaş tarih ve kültür anlayışı içerisinde korunmaya değerdir⁹⁷.

⁹⁵ Ahunbay 2011, 22.

⁹⁶ Görgülü v.d. 2013, 69.

⁹⁷ Kuban 2000, 39.

Yaşam döngüsü içerisinde değişim hayatın gerçeği ve vazgeçilmezleri arasında yer almaktadır. Canlı ve cansız tüm varlıklar değişime ayak uydurmak zorundadır. Meydana gelen her değişim olumlu olmak zorunda değildir.

Doğası gereği değişim olumlu ya da olumsuz yönde olabilir ve ilk etkileşimi en yakınından başlar, çevresindekiler, yakın ilişki kurduğu kişi ve koşullar ile süreklilik arz etmektedir. Toplumlar kültürel nitelikleri ile değişim sağlarlar ve çevrelerini de etkileyerek yaşamlarını sürdürdükleri görülmektedir⁹⁸.

Kültürler arasındaki farkları göstermede kullanılan yazı, kent veya teknoloji gibi ölçütlerin giderek geçerliliğini yitirmesi kültür çalışmalarını çok başka alanlara ve biçimlere kaydırmıştır⁹⁹. Kültürel mirasın güncel olabilmesi için yeni yorumlara açık, zamanın şartlarına uygun ve çağdaş verileri bünyesinde barındırması gerekmektedir. Bu anlamda kültürü geçmişten günümüze var olan kültürü kavrayabilmek için onu doğru anlayabilen, doğru analiz edebilen, gerekli koruma ve aktarma sorumluluğunu alabilecek uzman kişilere ihtiyaç duyulmaktadır¹⁰⁰.

Kültürel varlığı korumada ilk amaç geçmişten günümüze ulaşan koruma altına alınan dönem ile üretildiği dönemi ile kol kola ilerleyebilmesi büyük önem taşımaktadır. Geçmiş ile bağlantısını kopararak korumak, kültürel varlığı yaşanmaz bir biçime sokmak demek koruma yapmış olmak demek değildir. Korumanın öncelikli amacı kültürü yaşamın içinde geçmişten koparmadan koruyarak çağdaş bir şekilde yaşatmak olmalıdır¹⁰¹.

Koruma işleminde öncelik geçmişin güncel olarak yeniden yorumlanmasıdır. Mustafa Aslıer'in dediği gibi var olanı korurken, geliştirmeli aynı zamanda geleneksel üretim ile endüstriyel üretim arasında insana keyif veren çözümler bulunmalıdır¹⁰². Yeniden yorumlanan ve çağdaş bir şekilde yaşatılan kültürel varlıklar dün ile beslendiği kadar bugüne de hitap edebilmelidir. Cengiz Bektaş çağdaşlığı bir pergele benzeterek

⁹⁸ Kuban 2000, 45.

⁹⁹ Oğuz 2009, 32.

¹⁰⁰ Kuban 2000, 45.

¹⁰¹ Öztürk 2007, 9-10.

¹⁰² Aslıer 1984, 55.

doğru sentezler yapmak için pergelin bir ayağının geçmişte olması ve çapının genişletilerek günümüze kadar uzanması gerektiğini savunmaktadır¹⁰³.

Koruma kavramının kökeni çok eski tarihlere uzanmamakla birlikte, toplumsal belleği kazanmak amacı ile yeni bir kavram olarak gündemde yerini almıştır. Toplumun büyük bir kısmının, bilgi yetersizliğinden ve bilinçsizliğinden dolayı koruma kavramına duyarsız kaldığı görülmektedir. Toplumun eğitilmiş ve bilinçli olan belli bir kısmının (uzman, sanatçı, aydın vb.) çabaları sonucu çıkarılan kanun, yasa ve yönetmelikler ile kültürel mirasın bir kısmının koruma altına alınabilmesi aslında koruma anlayışı açısından sevindirici bir gelişmedir¹⁰⁴.

Koruma olgusu toplumların geçmişten günümüze gelen kültürel değerlerinin günümüzde de sürdürülebilmesi için gereklidir. Bu yüzden öncelikle korunacak kültürel değerlerin sürekliliği sağlanmalıdır. Aynı zamanda sürekliliği sağlamak amacı ile üzerinde yapılacak olan değişimin neyin, neden, nasıl korunacağı önceden dikkate alınmalıdır¹⁰⁵.

Kültürel varlığın koruma anlayışı içinde yaşatılarak korunmasında en önemli etken o kültürel varlık ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkisi olan kullanıcılarıdır. Bu yüzden korumada birinci dereceden sorumlular toplumdaki bireylerin her birisidir. Bu düşünce doğrultusunda sorumluluklarını bilen, bilinçli koruma kavramını benimsemiş bireyler koruma işlemini gerçekleştirirler¹⁰⁶.

Bu işlemi gerçekleştirirken kültür varlıklarının korunmasında kanun, yasa ve yönetmelikler çerçevesinde hareket etme zorunluluğu bulunmaktadır. Ancak özellikle somut olmayan kültürel mirasın korunmasında kanun, yasa ve yönetmeliklerin eksik kaldığı tespit edilmiştir. Bu yüzden yapılan bazı girişimlerden etkili sonuçlar alınamamaktadır. Koruma bilinci, ailede başlayıp, bireyin tüm eğitim hayatı boyunca bilinçlendirilmesi ve geliştirilmesini kapsamaktadır¹⁰⁷.

Toplumun bilinçlenmesi görsel, işitsel eğitim, yasalar ve kurumlaşmanın yer aldığı yapılar ile sağlanabilir. Kültürel varlığın koruma sürecinde devlet ile sivil toplum

¹⁰³ Bektaş 2001, 24.

¹⁰⁴ Kuban 2000, 23.

¹⁰⁵ Öztürk 2007, 9-10.

¹⁰⁶ Tapan 2007, 51.

¹⁰⁷ Kuban 2000, 23.

kuruluşları birlikte yol aldığı güçlü örgütlü bir organizasyona ve bunları kesintisiz maddi olarak verilen desteğe ihtiyaç vardır.

Korumanın amacına ulaşması için, sosyal medya yolu ile kamuoyu oluşturulması ve etkili kullanımı büyük fayda sağlayacaktır. Çünkü günümüzde bireylerin çoğu vakitlerini sosyal medya ortamında harcadıkları için, onlara ulaşabilmenin en kolay yolu budur. Yasal düzenlemeler kadar, yasaların uygulamaya konulması bu konuda en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Koruma konusunda başarıya ulaşmak için tüm bu yapıların bir arada eksiksiz olarak yol alması gerekmektedir¹⁰⁸.

Geçmiş dönemlerde doğru bir şekilde uygulanamayan koruma bilincinin, günümüzde daha nitelikli koruma çalışmaları ile hayata geçirilmesi ile birlikte bu anlamda bir gelişme kaydedildiğini ortaya koymaktadır. Ancak toplumun büyük bir kısmı halen koruma kavramının farkında değildir. Günümüzde koruma anlayışı hakkında birçok eğitim çalışmaları yapılmasına rağmen koruma bilincinin toplum belleğine hâkim olduğu söylenemez¹⁰⁹.

Herhangi bir kültürel değerın koruma kapsamına alınabilmesi için tarihsellik, özgünlük, belgesellik, süreklilik gibi özelliklere sahip olması, bu kriterlerin ona belirleyici nitelikler katması gerekmektedir. Avrupa'da kültürün temelinde var olan koruma ve kültürel mirasın korunması sorunu yüzlerce yıl sürmüştür ancak ülkemizde bu sürecin geçmişi o kadar eskilere dayanmamaktadır.

Koruma öncelikle bilinçli bir davranışı gerektirir. Kültürel, ekonomik ve sosyal bir dizi eylemi kapsayan bilinçli koruma olgusu, ortak katılımlı, disiplinler arası çalışmayı ve birlikte hareket etmeyi zorunlu kılmaktadır¹¹⁰.

Kültürel varlık güncellenirken geçmişin bilgilerine ulaşarak, çözümleyerek ve irdeleyerek verdiği mesajı günlük yaşam içerisinde değerlendirmek en doğru yaklaşımdır. Korunacak varlığın koruma altına alınabilmesi için, üretildiği döneminin tüm özellikleri bünyesinde barındırması sağlanmalıdır. Korumaya alınan kültürel varlığın değişim sırasında bu kültürel varlığın var oluş amacı kısacası kökleri yok

¹⁰⁸ Ahunbay 2011, 135-136.

¹⁰⁹ Kuban 2000, 50.

¹¹⁰ Öztürk 2007, 9-10.

edilmeden koruma yapılmalıdır¹¹¹. Bilinçli korumacılıktaki amaç kültür varlığının fiziksel, görsel, elle tutulan varlığı değil, dayandığı toplumsal ve ekonomik veriler bütünüdür. Kültür varlığını yaşatacak olan onu üreten, kullanan ve yaşatan toplumun yine kendisidir¹¹².

Toplumların geçmiş kültürlerini koruyamamalarının en büyük sebebi, kendilerine ait kültürel izlerini, çağdaş bir yaşam içinde sentezlemeyi başaramamalarıdır. Toplumlar doğru bir biçimde bu günlerini ve geleceklerini inşa etmeleri gerekiyorsa geçmişlerini doğru algılayarak değerlendirmeleri gerekmektedir. Yapılacak olan bu sentezde koruma konusundaki bilimsel yöntemler geçmişi koruma da yol gösterici bir rol üstlenmektedir. Toplumlar dününü anlamadan yeni çağdaş bir yaşam biçimi meydana getirerek gelecek nesillere yön vermeleri mümkün olamaz. Eskiye yok ederek, ilkel ve zevksiz bir yeniye kanaat edilmemelidir¹¹³.

Türkiye’de koruma anlayışı iki farklı yönü ile dikkatleri üzerine çekmektedir. İlk olarak geleneksel değerlerin ortaya çıkan yeni eğilimler nedeni ile çağdaş koşullarda değişime uğrayarak ortadan kalkması. İkincisi ise kültürel tarihi bellek açısından önem taşıyan ancak değişen ya da kaybolan kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarımı sorunudur. Bu sorunların aşılabilmesi için kültürel yapımızı oluşturan geleneksel sanatlarımızın her yönü ile işlevleri ve amaçları doğrultusunda hizmet ederek maddi ve manevi açıdan koruma altına alınmasının gerekliliği gün geçtikçe ortaya çıkmaktadır. Bu konuda ilk olarak kültür varlıklarının işlevlerini kaybetmeleri öncelikle engellenmelidir¹¹⁴.

Koruma politikalarının temel hedefi korumanın, korunurken kullanılan yöntemlerin her birinin doğru, sağlıklı ve nitelikli olarak yapılması, ortaya çıkan yeni kültürün bu kapsamda meydana gelmesi için kültür varlıklarının aslına uygun biçimleri ile günümüzde çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek şekilde korunarak yaşamın içinde var olmasının sağlanması aynı zamanda kullanılması olmalıdır. Kültürel varlık yok edilerek yenilenemez. Geçmişi dondurmak onu yaşanmaz hale getirmek onu korumak değildir. Toplumları oluşturan kültürlerin daima bir öncekinin izlerini taşıdığı saptanmıştır¹¹⁵.

¹¹¹ Kuban 2000, 61.

¹¹² Tapan 2007, 24.

¹¹³ Kuban 2000, 68.

¹¹⁴ Öztürk 2007, 10.

¹¹⁵ Tapan 2007, 9.

Kültürel miras korunurken onu kullanan her bir bireyin bugününü meydana getiren kültürel değerlerin farkında olması bunun içinde geçmişini benimseyerek, ona ait her türlü bilgi, belge birikime sahip çıkması ve konuya hâkim olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Hükümetlerin kültürel politikalarının bu bilinçle hazırlanması, idarecilerin koruma kavramını benimseyerek toplumu bilinçlendirmek için gerekli kaynağın sağlanması ve yeterli eğitimlerin verilmesini sağlamak konusunda istekli olmaları gereklidir¹¹⁶.

Bu uygulamalar yapılırken maalesef ülkemizde kar-zarar hesapları yapılmaktadır. Ancak bir toplumun geçmişine ait kültür varlıkları bu tür hesaplara konu olacak özellikte değildir. Korumacılık salt bir yatırım olarak değerlendirilmemelidir. Kültürün devamlılığını sağlamak, sosyal açıdan geçmişe ışık tutmak ve gelecek kuşaklara aktarılmasına vesile olmak en büyük kazançtır. Bu anlayış içerisinde kişiselik ön planda tutulmamalıdır.

Bir kültür varlığının korunması için nostaljik anılar yeterli değildir. Hızlı bir endüstrileşme sürecinde yaşanan göçler ile çevresine yabancı, ortak bir alana sahip olmayan bireyler oluşmuştur. Doğru bir korumacılık anlayışında bir yaşam felsefesi oluşturmak gerekir. Bu felsefede eski sosyal, ekonomik, politik olarak değerlendirilir. Ondan esinlenen yeni ise daha anlamlı olur. Üst üste tabakalaşma sonucunda ortaya çıkan kültürel birikimlerin gerçek kimliklerini ortaya çıkarmada araç olan korumacılık, eser, nesne ya da olguyu tüm öğeleri ile olanaklar doğrultusunda sürdürülebilirliği¹¹⁷.

Koruma uygulamaları sırasında eser, nesne ya da olgunun; mümkün olduğunca en az değişimle ve olabildiğince en az müdahale ile işlem görmesi gerekir. İlke olarak imkânların el verdiği ölçüde bozulmadan, mevcut durumunda tutulması hedeflenmiştir. Daha sonrasında ortam koşullarını kontrol altına almak, muhtemel olabilecek hasarları önlemek ve mümkün olduğunca bozulma sürecini asgariye indirmek¹¹⁸. Dünyada ve ülkemizde koruma konusunda birçok bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve bölge koruma kurulları, bu konuda önemli çalışmalar sürdüren bir kuruldur. Bu kurulların etkin koruma faaliyetleri sonucunda ülkemizde koruma kavramı yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu koruma faaliyetleri sayesinde birçok eser koruma altına alınmış, restore edilmiş ve müzelerde hak ettiği

¹¹⁶ Asatekin 2004, 18.

¹¹⁷ Tapan 2007, 18-27.

¹¹⁸ Alsaç 1992, 62.

yerleri almıştır¹¹⁹. Bu eserlerin yok olmalarını önlemek amacı ile bir dizi eylem gerekmektedir. Bu eylemler nesne veya olgudaki oluşacak olan bozulmayı geciktirmek amacı ile gerçekleştirilir. Bu aşamadaki amaç korunacak değerde olan eser, nesne veya olgunun, sağlıklı kalabilmesini olanaklı kılacak bir yaşam alanı yaratmaktır.

Ortam koşullarını kontrol altına alarak, kültürel varlıkta meydana gelebilecek yeni yıpranmalarını önlemek, bozulma sürecini yavaşlatma ve en aza indirmek, korunacak eser, nesne veya olgunun tarihsel, kültürel ve sanatsal kimliği ile geçmişten günümüze ve günümüzden geleceğe aktarılması amaçlanmaktadır¹²⁰. Geleceğe yönelik öngörülerini de bünyesinde barındırmak zorunda olan koruma geçmişin kültürel yükünü de bünyesinde taşır¹²¹.

Friedmund Hueber'e göre "bir sanat eserinin yüzeyi, insanın derisi gibidir. Her türlü yaralanmaya ve yaşlanma sürecine hassas şekilde karşı koyar. Ama o, kırışıkları, yarası, beresi ile insanın kişiliğini ve kaderini yansıtır!"¹²². Bu yüzden tarihsel olayların, sosyal ve ekonomik gelişmelerin oluşum süreçlerindeki bilgi ve belgeleri korumacılık kavramı yardımı ile çözümlenmek gerekmektedir. Kültürel etkileşim tabakalarını gösteren koruma kavramı farklı kriterleri ve amaçları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu yüzden korumanın gerekliliği çok farklı nedenlere bağlanmaktadır.

Korumayı bir ihtiyaç haline getiren sebepler arasında mevcut kültürün sürekliliğini sağlarken, bireyi yaşadığı ortama ve kültürel değerlerine sahip çıkmak gibi amaçları da bünyesinde taşımaktadır. Korumada asıl olan düşünce soyutun somuta dönüştürülmesidir. Açıkça soyut olan değer, elle tutulan, gözle görünen bir duruma getirilmesi olarak izah edilebilir. Bu yüzden koruma öze sadık olarak yapılmalı ve imkânlar dâhilinde özden uzaklaşmadan varlık sebebi çerçevesinde değerlendirilmeli ve ona göre işler yapılmalıdır. Korumadaki temel amaç eser, nesne ya da olgunun tüm niteliklerine (kullanılan malzemesine, yapısına, işlevine vb.) sadık kalmaktır¹²³. İlk başlarda salt mimari yapıların korunması ile başlayan kültürel mirası koruma süreci zaman içinde diğer alanlara da yayılarak gelişim göstermiştir¹²⁴. Koruma bir topluma kimlik kazandırır, bireyler arasında bağ kuvvetlenir ve bu bireyler yaşadıkları ortama

¹¹⁹ Tapan 2007, 21.

¹²⁰ Öztürk 2007, 32.

¹²¹ Balston 2003, 24.

¹²² Hueber 1991, 39.

¹²³ Tapan 2007, 42-43.

¹²⁴ Asatekin 2004, 14.

saygılı ve duyarlı davranırlar. İçerik açısında birbirlerini tamamlayan koruma ve uygarlık kavramları, tarih boyunca insanoğlunun gelişmelerini geleceğe aktarıırken bu konuda yapılmış olan koruma çalışmaları da korumayı yapan toplumun uygarlığının en büyük göstergesi olmuştur. Uygarlık oluşmadan koruma olması mümkün değildir. Bu yüzden korumacılığın, uygarlık tarihi boyunca gelişimi akılda tutulmalıdır. İnsana ve insanlığa saygı, önce insanın kendine, tarihine, eser, nesne veya olguya olan saygısı ile başlar ve gelecek kuşaklara aktarmak ile sürdürülür¹²⁵.

Her bir bireyin Kültür Varlıklarını Koruma Yasası kuralları doğrultusunda atılacak olan adımlar ile kültür varlıklarının yaşatılmasına destek olması gerekir. Kültür varlıklarının tarihi, doğal, kentsel vb. çevrelerden yapı, duvar resmi, mücevher, resim, heykel, dokuma, seramik, cam, mozaik vb. farklı ölçeklere sahip doğa, sosyal, fiziksel ve uygulamalı bilimlerin çalışma alanına girmektedir. Bu yüzden çok geniş kapsamında değerlendirilmektedir. Gerek taşınabilir gerekse taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına ilkesel anlamda birçok kural konmuş olmasına rağmen, kavramsal çerçevede yeterli düzeyde eğitim verilememesi, bilinçlendirme çalışmalarının yetersiz kalması kuramsal kimlik anlamında korumacılığın benimsenmesine de engel olmuştur. Koruma ve onarımın arasındaki ilişki uyum içinde olması gerekmektedir. Koruma ve onarımın bilimsel bir çalışma olarak değerlendirilebilmesi zorunludur.

Bilimsel olarak kavramların tanımlanması ve kuramlarının sağlam bir tabana oturtulması ile bir dil birliği de sağlanmalıdır. Her alanda olduğu gibi, korumacılığın da bir felsefesi olduğu unutulmamalıdır. Temel öge olarak amacı toplumsal değerleri yeniden topluma kazandırmasıdır. Toplumun değerlerini korumak, o toplumda yaşayan her bireye doğrudan ya da dolaylı olarak fayda sağlamaktadır. Maddi ve manevi faydaları olan korumacılığın ulusal ve uluslararası platformlarda tanıtılması, örgün ve yaygın eğitim kurumlarının müfredatlarında yer alması gereklidir.

Devlet politikalarında korumacılığın öncelikli olarak uygulanması kültür varlıklarının gelecek nesillere iletilmesinde önem taşır. Bu yüzden gerek bireysel açıdan gerekse toplumsal açıdan değerlidir. Disiplinler arası bir çalışma alanı olan koruma ve onarımın; diğer bilim dallarına yardımcı bir unsur mu, yoksa başlı başına bir bilim dalı olarak diğer bilimlerin veri ve tekniklerinden mi faydalandığı düşüncesindeki belirsizlik, bilimsel olarak irdelenmesine ve kuramsal düzeyde çıkarımlar elde

¹²⁵ Tapan 2007, 9-11.

edilmesine bağlıdır¹²⁶. Devlet politikalarında korumacılığın öncelikli olarak uygulanması kamunun ve dolayısı ile kamusal ilişkileri düzenleyen yöneticilerin konuya sahip çıkması ile mümkün olabilir. Bir devletin en önemli icraat organı olan hükümetlerin koruma konusunu benimsemesi ve kültür varlıklarının gelecek nesillere aktarılması yolunda her türlü maddi ve manevi imkânları sunması gerekir¹²⁷.

Ülkemizin korumacılık alanında birçok gelişmiş ülkeden geri kaldığı bilinen bir gerçektir¹²⁸. Günümüzde iki farklı açıdan değerlendirilen konunun birincisi, bazı geleneksel değerlerin değişime uğraması veya kaybolma riski altında olmasıdır. İkincisi ise geçmişten günümüze miras kalan kültür varlıklarının gelecek kuşaklara aktarılması sorunudur. Bu yüzden geleneksel sanatların ve genelde kültürümüzün maddi ürünlerinin, kullanım amaçlarına uygun bir şekilde, korunmasının önemi gün geçtikçe daha çok ortaya çıkmaktadır¹²⁹.

3.2. Geleneksel Cam Boncuk Üretimini Korunması

Bir milletin, sanat anlayışını, inancını, tarihi, etnoğrafik, arkeolojik, mimari biçimlerde soyut veya somut birikimlerinin yaşadığı süregelen dönemde toplumun yaşamsal tanıkları kültürel mirasını oluşturur. Geleneksel el sanatları, toplumun, günlük yaşam içinde, maddi ve manevi tüm özelliklerini yansıtan, kültürel miras unsurlarını içermektedir.

20. yüzyılın başlarında Türkiye’de de dünyada olduğu gibi sosyo-ekonomik sebepler yüzünden kentlere yapılan göçler, oldukça zengin birikime sahip olan Anadolu’daki kültürel yapı ve yaşamı etkilemiştir. Geleneksel yaşam tarzı olan örf ve adetler, bunları tamamlayan zanaatlar işlevselliğini yitirerek terk edilmişler yok olma sürecine girmişlerdir¹³⁰.

UNESCO’nun kültürel farklılıkların 21. yüzyılda çok büyük bir oranda ortadan kalkacağı kaygı ve düşüncesi küreselleşme sonucunda tek-tipleşmiş bir kültürel yaşama karşı durmak amacı ile 20. yüzyılın sonuna doğru kültürel koruma kavramı uzun soluklu çalışmalar neticesine, dört sözleşme çıkarmıştır¹³¹.

¹²⁶ Alanyurt 2009, 33-34.

¹²⁷ Tapan 2007, 17.

¹²⁸ Tapan 2007, 10.

¹²⁹ Öztürk 2005, 59-64.

¹³⁰ Evcin 2009, 1.

¹³¹ Oğuz 2008, 6.

Bu sözleşmelerden birisi “Yaşayan İnsan Hazinesi” ile ilgilidir. Somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği kültürel mirasın uzman taşıyıcılarının tam anlamı ile geleneksel “ustaların” kültürel mirası genç nesillere bu konudaki deneyimlerini, bilgilerini ve en önemlisi yeteneklerini arttırarak tüm ayrıntıları ile aktarmaları neticesinde olduğu belirtilmiştir. Bu sözleşme çerçevesinde “*Somut olmayan kültürel mirasın spesifik elemanlarını yeniden yaratmak veya yorumlamak açısından gerekli bilgi ve becerileri yüksek düzeyde sahip kişilerdir*” tanımı ortaya çıkmıştır¹³².

UNESCO, Yaşayan İnsan Hazinesi (YİH) Sistemi tanımı ile somut olmayan kültürel mirasın icracısı olan insana dikkatleri çekmiş, somut olmayan kültürel mirası üreten, üretirken gelecek nesillere tanıtmada konusunda aktarıcı olarak alanında usta olan bireyleri yaşayan insan hazineleri olarak ayrıntılı olarak ifade etmiştir. Yaşayan insan hazinelerinin aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine zarar vermeden kültürün korunmasına katkı yaptığı vurgulamaktadır.

Kültürel mirasın korunmasında başyapıt ilanı, yaygın ve örgün eğitim, kültürel yapıların korunması gibi konuların yanında kültürü sürdüren topluluk, grup ve bireyin önemi bu sistemde daha da öne çıkarak usta insanların kültürün aktarılmasındaki rolünü ön plana çıkarmaktadır¹³³. Unesco, ulusal yaşayan insan hazineleri sistemlerinin kurulması için hazırladığı yönergede: YİH, yaşayan insan hazineleri kavramını 2. Madde tanımlar kısmında şöyle açıklar *Yaşayan insan hazineleri, somut olmayan kültürel mirasın belirli unsurlarının icra edilmesi ve yeniden yaratılması için gerekli olan bilgi ve becerileri yüksek derecede haiz olan kişileri ifade eder*. Açıklamasıyla tanımlar günümüzde UNESCO deklarasyonunu tanıyan diğer ülkelerde, *Master of art (Sanat erbabı, üniversitelerdeki yüksek lisans derecesine denk bir unvan - Fransa), Popüler el sanatı geleneği zanaatkarı (Çek Cumhuriyeti), Yaşayan ulusal hazine (Kore Cumhuriyeti), Önemli somut olmayan kültürel eşya/mülk hamili (Japonya)* olarak değer bulduğunu görürüz.

Somut Olmayan Kültürel Miras, sözleşmesi madde 2.2 Koruma kavramı somut olmayan kültürel miras için: *Koruma terimi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına almak anlamına gelir, buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, koruma, muhafaza, geliştirme, güçlendirme ve bilhassa okul içi*

¹³² Ekici - Fedakâr 2014, 41.

¹³³ Oğuz 2008, 6.

ve dışı eğitim aracılığı ile kuşaktan kuşağa aktarma, buna ilaveten kültürel mirasın bir çok açıdan çeşitli yönlerini canlandırılması da dahildir. Somut olmayan kültürel miras sözleşmesi madde 2.3 Amaçlar (i) kısmında ise: Yaşayan ulusal insan hazineleri sisteminin kurulmasındaki amaç, somut olmayan kültürel miras unsurlarının, yüksek bir tarihsel, sanatsal ve kültürel değer dahilinde; icra edilmesi, canlandırılması veya yeniden yaratılması konusunda gerekli bilgi ve becerilerin korunmasıdır, der ardından belirlenmiş yaşayan insan hazinelerine kültürel mirasın korunması maddi destek verilmesinin bu sözleşmeyi tanıyan ülkenin kültürel mirasını sürdürebilmek adına sorumluluğu altında olduğunu belirtir.

Ayrıca belirlediği maddeler ile yaşayan insan hazinelerinin sahip oldukları deneyimlerini, bilgilerini devamlılığı sağlayarak geliştirmelerini, çevrelerine aktarmalarını, genç kuşakları yetiştirmelerini önerir¹³⁴.

Birleşmiş Milletler Kültür, Bilim ve Eğitim Kurumu *United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization*, UNESCO 1969 yılındaki görüşmelerinde ortaya çıkan, ilk kez ifade edilen kültür politikası 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Bildirgesinin 27. Maddesindeki kültür hakkı kavramına dayandırılmaktadır. Bu maddenin ilk bölümünde; “Herkes toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma, güzel sanatlardan yararlanma, bilimsel gelişime katılma ve bundan yararlanma hakkına sahiptir” ifadesi yer almaktadır. UNESCO, “Kültür politikası” kavramını “devlet tarafından uygulanan kültürel faaliyetlere temel sağlayacak ilkeler, idari ve mali uygulama ve prosedürler” bütünü olarak tanımlayarak algılamıştır¹³⁵.

Kültür politikası, “Bir ülkede kültürlerin ve kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi için kültürle ilgilenen devlet kuruluşlarının, bakanlıkların, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin, vakıfların, derneklerin, üniversitelerin, kültür alanlarında gerçekleştirdikleri ve halkın kültürel yaşama katılabilmesi için elverişli koşulların yaratılmasını sağlayan çabalarıdır” olarak ifade edilmiştir. Bu ifadelere baktığımızda kültür politikaları, bireylerin yaratıcılığının ortaya çıkarılması ve aynı zamanda da geliştirmesi için gerekli olanakların sağlanması, sosyal, ekonomik örgütlerin oluşturulması yolundaki tüm çabaların ve çalışmaların tamamını içermektedir¹³⁶.

¹³⁴ <http://www.unesco.org.tr/Pages/183/19> (11.08.2015)

¹³⁵ Oğuz 2011, 3.

¹³⁶ Topuz 1998, 7

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde bu mirasın *“kuşaktan kuşağa aktarılarak toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratıldığını ve bunun onlara kimlik ve devamlılık duygusu verdiğini; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunulduğu”* şeklinde ifade edildiği görülmektedir.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi geleneksel kültürün gelecek nesillere aktarımı bağlamında koruma yaklaşımıdır ve sözleşme ile sürdürülebilir kalkınma prensipleri ile desteklenmesini ifade eder. Geleneksel el sanatlarımızı ve onların yaratıcısı ustaları koruma altına alma konusunda, örnek model olarak Japon kültür politikalarının yürüttüğü *“Yaşayan Ulusal Hazinelerin Korunması”* yaklaşımı benimsenebilir. Yamato Deklarasyonu'nda da ifade edildiği biçimde kültürel mirasın korunabilmesi için, somut olmayan geleneksel kültürün taşıyıcı unsuru olan insanlara ihtiyaç vardır, bu kişiler kültürün olmazsa olmazıdır¹³⁷. UNESCO yaklaşımlarını ve kültür üretimi fikrini incelediğimiz de üretimin olduğu kültürel mekânlar son derece önem kazanmaktadır. Kentleşme, teknolojik gelişmeler sonucunda, küreselleşmenin neden olduğu kültürel süreklilik ve çeşitlilik modernleşme süreçlerinde kültürü olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Toplum içinde yaşayan birey ve birlikte olduğu gruplar, kültürel hafızanın meydana geldiği, kültürel üretimlerin nesilden nesle aktarıldığı mekânları bırakıp, modern yaşamın peşine düşüp, yeni kültürler edinerek geçmiş ile bağlarını büyük ölçüde koparmışlardır. Kültürel devingenlik açısından bu durum doğalsa da UNESCO'nun yorumuna göre icra edilmeyen, mekânını kaybetmiş kültürel çeşitliliğin yok olacağı aşikârdır¹³⁸.

UNESCO, sürdürülebilir kalkınma süreçleri ile birlikte yürümeyen korumayı gerçekçi görmemektedir. Çağdaş insanı günümüzde eski kültürleri eski bağlamlarda üretmeye devam ettirmeye kalkmak imkansız bir hayaldir ve bu yöntemlerde ısrarcı olunursa kültürel çeşitliliğin ve sürekliliğinin sağlanması olanaksızdır. Kültürün korunması ve gelecek nesillere aktarılması bağlamında kültürün olduğu mekânların UNESCO yaklaşımlarıyla işlev kazanması sağlanabilir¹³⁹. Günümüzde modern şehir

¹³⁷ Basat 2013, 65.

¹³⁸ Oğuz 2011, 3.

¹³⁹ Oğuz 2007 b, 31-32.

yaşamından bir süreliğine uzaklaşarak geleneksel otantik yaşamın özlemi içinde olan bireyler, kültürel mirası yaşatma açısından değerlendirilebilir¹⁴⁰.

Buraya kadar UNESCO'nun geleneksel kültürün kaybolmaması konusu inceledikten sonra yöresel ve geleneksel kültür ürünümüz olan cam boncuk ve nazar boncuğunun icrası da usta-çırak ilişkisi içinde günümüze dek kuşaklar boyunca aktarılan Türk kültürünün geleneksel kültür mirasıdır. Bu bağlamda nazar boncuğu; nazarla ve boncuğun üretim süreci ile ilgili gelenekler ağında örülmüş aktarılmış somut olmayan kültürel miras unsurudur¹⁴¹. Günümüzde İzmir Menderes (Cumaovası) Görece'de halen sürdürülmeye çalışılan geleneksel cam ocağında icra edilen üretimler çağımızın en büyük sorunu olan maddi olanaksızlıklar nedeni ile durma noktasına geldiği ve son bir ocak kaldığı tespit edilmiştir. Geleneksel teknikler ile çalışan cam boncuk ustalarının çalışma ortamını terk etmekte oldukları tespit edilmiştir. Sosyal güvencelerini dahi sağlayamayan ocak ustalarının geçim kaygısı ile umutsuzluğa düşüp, ocaklarını kapatma yoluna gittikleri görülmüştür. Maddi sıkıntılar ve iş hastalıkları ile boğuşan bu ustaların geleneksel olarak kültürel mirasın sürdürülebilmesi için devlet desteğine ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir.

UNESCO' nun kaybolmaya yüz tutmuş el sanatlarını yaşatan kişilere verdiği, yaşayan insan hazinesi unvanını geleneksel mekânlarda ve geleneksel üretim yapan son kalan birkaç ustaya verilerek, somut olmayan kültürel mirasın kalıcılığını ve sürekliliğini sağlanabilir bu konunun ne denli önemli bir unsur olduğu UNESCO'nun yaptığı bildirimlerde de vurgulamaya çalışıldığı görülmüştür¹⁴².

Gelenekli Türk Sanatları Çalıştay Sonuç Raporlarına baktığımızda, Özgümüş şunları vurgular: İzmir Kemalpaşa "Nazarköy"de cam boncuk üretiminin oldukça azalmış, durma noktasında bulunduğu, son kalan birkaç ocakta geleneksel cam işlemeciliği devamlılığı için acil çözümler ve yeni projeler hazırlanması gerektiği tespit edilmiştir der¹⁴³. UNESCO sayesinde birçok ülkenin tarihi mirası, kültürel koruma kapsamına alındığı için geleneksel değerleri ve kültür varlıklarını korunmuş aynı zamanda tarihi miraslarıyla yaşayan ilgi noktası haline gelmişlerdir.

Düzenlenen birçok çalıştay sonuç raporlarında katılımcıların belirttiği gibi Geleneksel el sanatları ürünlerimiz günümüz şartlarının getirdiği yozlaşmadan

¹⁴⁰ Özdemir 2009, 85

¹⁴¹ Ekici - Fedakâr, 2014, 41.

¹⁴² Koyuncu Okca - Özar 2016, 6.

¹⁴³ Özgümüş 2017, 43.

etkilenmemesi için çözüm yolları araştırılmalıdır. Özellikle Çin'den gelen geleneksel ürünlerimizin taklitlerinin ülkeye girişi kalite kontrol yapılarak engellenmelidir. Mümkün olduğunca tüm yerel sanatçılar desteklenmeli ve korunma altına alınmaya çalışılmalıdır¹⁴⁴.

Günümüz de küreselleşen uluslararası platformda, kültürel kimliğe sahip çıkmak önemlidir. Gelecek nesillere ait oldukları kültürel bilgi, belge ve görsel kayıtların iletebilmesi için somut olmayan kültürel mirası korumak amacı ile üretim, üretimin icra edildiği mekân, usta ve bu geleneksel ustayı destekleyen birçok unsurun bir araya gelerek sağlıklı bir ortam sağlanarak yaşatılabilir. Koruma ve sürdürülebilirlik bu hayati alanlarından birinin yok olması halinde geleneğin yaşam sansı ortadan kalkabilir¹⁴⁵. Günümüzde küreselleşen kitle iletişim araçları ile yerel kimliğe ait imajlar ve semboller, rahatlıkla küresel ortama taşınarak tanınma açısından önemli bir adım atılarak kültür sanayisi meydana getirilebilmektedir¹⁴⁶. Ayrıca, ülkemizde geleneksel kültürel değerlerin korunmasına yönelik bir diğer düzenleme 27 Haziran 1995 yılında yürürlüğe giren, “Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” dir. Uluslararası ortamda Coğrafi işaretlerin en iyi uygulamaları Fransa, İtalya, Hollanda ve İspanya’ da görülmektedir. 2016 yılında yeni düzenlemelerle Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından tescil işlemleri gerçekleştirilmektedir¹⁴⁷.

Coğrafi işaret, belirlenen ürünün sürdürülebilirliğini sağlar iken özelliklerini kaybetmeden tanınmasını ve ekonomik değer kazanmasını amaçlamaktadır. Türk Patent Enstitüsü, mahreç işareti ve menşe adı olarak, coğrafi işareti ikiye ayırmaktadır. Menşe adını kullanabilmek için coğrafi sınırları belirlenmiş ürünün bir bölge, yöre, alan ya da özel durumlarda çıkış noktasının bir ülkeden olması gereklidir. Bu ürünün ana özellikleriyle alan, yöre veya bölgeye ait beşeri ve doğa unsurlarına sahip olması; işlenme, üretim ve diğer tüm işlemlerinin tamamının ülke, bölge ve yöre sınırları içinde olması söz konusudur. Mahreç işareti: Coğrafi sınırları belirlenmiş bir alan, bölge, yöre kaynaklı ürünün belirgin bir özelliği, tanınmışlığı, ait olduğu bölge, alan yada yöre ile özdeşleşmiş olması sağlar. Bölge sınırları içinde üretimi ve işlenmesi gibi faaliyetlerin en az birinin belirlenmiş olduğu yerde yapılmasını kapsar. Coğrafi işaret alan ürün ya da ürünler sadece ülke içinde değil uluslararası ortamda da rakipsiz ekonomik şartlara

¹⁴⁴ Yalçınkaya 2017, 43.

¹⁴⁵ Erkal 2010, 14-15.

¹⁴⁶ Oğuz 2007a, 7.

¹⁴⁷ Savaş Kantarcı 2017, 205.

sahip olduğu görülmektedir¹⁴⁸. Günümüzde coğrafi işaretlere sahip ürünlerin ülke içinde ve dışında tanınırlığının arttığı ve böylece turistik değere sahip olduğu yöreye katkı sağladığı belirlenmiştir. Yerel yönetimler sahip oldukları kültürel değerlere sahip çıkmalı, yöre halkını teşvik eden çalışmalar sunmalıdır. Bu konuda İzmir ili Menderes ilçesi Görece belediyesi Türk Patent Enstitüsüne 22.04.2013 tarihinde Coğrafi İşaret Tescil Belgesi için başvurmuş, 21.09.2013 tarihinde bu belgeye sahip olmuştur. Türk Patent Enstitüsü'nün vermiş olduğu belgelerin bir kopyası metnin içindeki görselde bulunmaktadır (Bkz. Fotoğraf:58).

Kemalpaşa Nazarköy muhtarı Mehmet Yiğit ile yaptığımız görüşmede halen coğrafi işaret almadıklarını, en kısa zamanda başvuru yapmak üzere hazırladıklarını öğrendik. Eğitim ve bilgi kapsamında, teşvikler ile geleneksel ürünlerin saptanması, korunarak aktarılmasını amaçlayan politikalar geliştirilmelidir. Ortak Türk kültürü ürünleri konunun uzmanlarınca koruma altına alınmalı aynı zamanda günümüz gençliğinin de yeterli derecede bilinçlendirilmesi, bu konuda da eğitimcilere büyük görevler düşmektedir¹⁴⁹.

T. C.
TÜRK PATENT ENSTİTÜSÜ
**COĞRAFI İŞARET
TESCİL BELGESİ**

Tescil No	: 70
Başvuru Tarihi	: 22.04.2013
Başvuru No	: C 2003/013
Yayın Tarihi	: 21.09.2013
Türü	: Mahreç İşareti
Başvuru sahibinin kimliği	: GÖRECE BELEDİYE BAŞKANLIĞI
Başvuru Sahibinin Adresi	: Cumhuriyet Mah. Kaçınoğlu Cad. No: 1 Görece Menderes İZMİR
Coğrafi işaret	: GÖRECE NAZAR BONCUĞU ÜRETİM EL VE İŞLEME SANATI
Coğrafi Sınırları	: İzmir İli Menderes İlçesi Görece Beldesi
Kullanılacağı ürün	: Nazar boncuğu

Teknik özellikleri ve denetim biçimi ekte verilen coğrafi işaret 27.07.2003 tarih ve 25181 sayılı Resmî Gazete'de ilan edilmiş ve 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'nin 12 nci maddesi gereğince 27.07.2003 tarihinden geçerli olmak üzere tescil edilmiştir.

13 / 10
Doç. Dr. Yusuf BALCI
ENSTİTÜ BAŞKANI

TÜRK PATENT ENSTİTÜSÜ

Başvuru Tarihi : 21.04.2013
Başvuru No : C2003/013
Başvuru Sahibi : Görece Belediye Başkanlığı
Adresi : Cumhuriyet Mahallesi Kaçınoğlu Cad. No:1
Görece / Menderes / İZMİR
Coğrafi İşaretin Türü : Mahreç İşareti

GÖRECE NAZAR BONCUĞU ÜRETİM EL VE İŞLEME SANATI

Kullanım Biçimi : Markalama
Üretim Alanı: İzmir İli Menderes İlçesi Görece Beldesi
Coğrafi İşaretin Üzerinde Kullanılacağı Ürün Adı: Nazar boncuğu; göz, karagöz, ceviz, silindir, yumurta, plaka, plaka kalya, sarı, sarı, damagöz olarak da adlandırılan diğer boncuk çeşitleri (boncuklar küçük, orta, iri olmak üzere boyutlarına göre ve yeşil, mavimsi, mor, sarı gibi renklerine göre adlandırılır); ayrıca yüzük, testi, balık (süs eşyası), küllük, vazö, peçetelik, kalemlik, kozalak vb. matzemeler.

Ayır Edici Özellik: Ürünün, üretici ustaların maharetleri ölçüsünde tamamen el emeği ile yapılmıştır.

Üretim Tekniği ve Kullanılan Matzemeler: Ürünün üretiminde aşağıda belirtilen matzemeler kullanılmaktadır:
Boncuk Ocağı: Genellikle yuvarlak veya oval şeklindeki boncuk ocakları, bu işi bilen ustalar tarafından ateş tuğlası, kil ve saman kullanılarak nal biçiminde örülür. Bu bölümin üretiminde ateş tuğlalayla pencere sayısına göre odalar bölünür. Her gün ortalama 800-1000 derecelik ısı ile çalışan bu ocakların dayanma süresi en çok bir yıldır. Boncuk ocağının ateş yakılan bölümüne kapı, üstündeki yarım kubbe biçiminde kumuna tepsi kapalı, boncuğun demir çubukla alınacağı yere keferini, erimiş camın alınması için açılan deliğe pencere, boncuk işlenirken sonra soğumasına bırakılan yöre kavıra adı verilmektedir.

Sındırgeçirir Demiri: Ocağa yerleştirilmiş halde pencere kenarında bulunan ve ustanın kelençeri erimiş camı almaya destek olarak kullanıldığı demirdir.

Ray Demiri: Üzerinde erimiş camın şekillendirildiği demirdir.

Aşebe Demiri: Ocaktan erimiş camın alınması için kullanılan 50-60 cm. uzunluğundaki çelik çubuk demirdir.

Mereke Demiri: Ocaktan çıkarılan erimiş cama ray demiri üzerinde şekil vermek için kullanılan 35-40 cm. uzunluğunda 2 cm. genişliğindeki çelikten yapılmış demirdir.

Merdan Demiri: Bıçışlandırılan boncuğun göz işleminde kullanılan çelikten yapılmış çubuk demirdir.

Mezlep Demiri: Kavaranda soğuması boncuğun alınmasında kullanılan demirdir.

Nazar boncuğu üretiminde ağırlıklı olarak kobalt ile elde edilen mor renk kullanılır. Kobalt bulunmadığında mor renk saf bakırın ateşe püskürtülmesiyle camı macunu ile karıştırılması ile sağlanır. Mor rengin koyulaştırılması için rastık kullanılmaktadır. Üretimde kullanılan diğer (yeşil, beyaz, sarı, kahverengi) renkler ise aynı renklerdeki cam işleminde elde edilmektedir. Boncuk ocağındaki tava denilen yerde eritilmiş camlar pencereden demir çubuklarla alınarak ustaların maharetleri ile ray demiri üzerinde işlenmektedir.

Camlara renk sağlamak amacıyla kobalt, oksit, bakır, çinko ve kalay gibi maddeler kullanılmaktadır.

Üretilen ustalar, çarvaklık sistemiyle 5-7 yılda yetişmektedir.

Denetim Biçimi: Ürünün el sanatı özelliğine uygunluğu, Görece Belediyesi ve İl Kültür Müdürlüğü'nden birer usta, üreticilerden iki kişi olmak üzere toplam dört kişilik bir Komisyon tarafından yapılır. Komisyon en az üç kişinin katılımı ile toplantı ve periyodik olarak, şikâyet olduğunda ve ihtiyaç duyulduğunda denetimler yapar. Denetim sonucunda rapor tutulmaz.

Fotoğraf 62: Türk Patent Enstitüsü'nün Vermiş Olduğu Coğrafi İşaret Belgesi

¹⁴⁸ Polat 2017, 20-21.

¹⁴⁹ Artun 2007, 46.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Uygarlık tarihinin izlerini taşıyan cam önceleri küçük atölyelerde günlük ihtiyacı karşılayan objelerin yapımına tanıklık ederken, günümüzde ise modern, endüstriyel, çağdaş ürünlerin ve sanatın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Cam yaklaşık olarak M.Ö. 5000'den günümüze dek hemen hemen her topluluk tarafından birçok alanda kullanılmıştır. Akıcı maddeler sakladığımız ya da içtiğimiz objelerin aslında sıvı olduğunu tanımı da bulunmaktadır. Seramik yüzeylerin üzerini kaplayan sır da bir çeşit camdır. Mezopotamya'da bulunan seramik boncukların üzerindeki sır reçetesi M.Ö. 650 civarında kil tablete yazıldığı saptanmıştır. Saf kum, 1700 derecede erir soda ilave edildiğinde erime sıcaklığı düşer ancak dayanıklılığı oldukça azdır dayanıklılığını içine eklenen kireç taşı sağlar¹⁵⁰. Arkeolojik araştırmalar bize gösterdiği üzere, İnsanoğlu, Neolitik Çağdan günümüze kadar kötülüklerden korunma, bilinmeyenin gücünden sakınma, süslenme ihtiyacı ile günlük yaşamın içinde yaygın bir şekilde nazar boncuğunu kullanmıştır¹⁵¹.

İnsanlar, kendilerini, çocuklarını, hayvanlarını, mal-mülklerini olumsuz yönde etkileyen, zarar veren nazardan cam nazar boncuğu ile geçmişten günümüze dek korunmaya çalışmışlar, halen de çalışmaktadırlar¹⁵².

Yazılı ve görsel iletişim kanalları kullanılarak tüm eğitim birimlerinde tanıtım çalışmaları yapılmalı, yerli üretim cam boncuk ve cam nazar boncuğu kullanımı özendirilmeli, ucuz plastik ürünlerin sağlık açısından zararları ele alınmalıdır. İletişim ve etkileşimin yoğun olduğu günümüzde toplumların tek tip yaşamdan korunabilmesi aynı zamanda bölgesel ve yerel özelliklerin ön plana çıkartılması gerekmektedir. Coğrafi işaret kapsamına alınan, ürünün tanınırlığı artarken, ülke içinde ve dışında turizm sektörüne kazandırılmasında etkili bir yöntemdir. Aynı zamanda Coğrafi İşaret alan ürün ve üretici koruma altına alınır. Kültürel değerlere önem veren turistlerin ilgisini çekerek ülke ve yerel ekonomiye katkı sağlar¹⁵³. Bu kültürel harmanda cam boncuğun ulusal kimlik ile temsil edilebilmesi ve aynı zamanda gelecek nesillere aktarımı için gereken çaba ve çalışmalar yapılması, biz kültürel miras koruyucularının önemli bir sorumluluk alanını oluşturduğu saptanmıştır. Küreselleşen dünyada tek

¹⁵⁰ Agatekin-Tüfekçioğlu 78.

¹⁵¹ Çıblak 2004, 103; Koşay 1956, 86.

¹⁵² Kahraman 1999, 523-524; Boratav 1997, 103-104

¹⁵³ Orhan 2010, 243-246.

tipleşmekten kaçınmak için yerel kültürel belleği koruyabilmek önemli olduğu saptanmıştır.

Kültürel mirasın korunması ise ekonomik getirinin artması ile sağlanabildiği göz önüne alındığında kültür turizminin buna fayda sağlayabileceği göz ardı edilmemelidir. İç ve dış turistin getireceği ekonomik katkıyı düşündüğümüzde kültür turizminin ne denli önemli olduğunu görürüz. Kültürel değerlerin yaşarken tanıtılması, gelecek nesillere aktarılması için turizm önemli bir araç olduğu görülmüştür.

UNESCO'nun 2004 yılında kurulan Yaratıcı Şehirler Ağı Programı çerçevesinde Norveç Hadeland Folkmuseum, Highland İskoçya, Mailhaugen Norveç örneklerinde olduğu gibi Yaşayan Açık Hava Müzeleri İzmir Görece- Kemalpaşa Nazarköy'de oluşturulabilir¹⁵⁴. Geleneksel cam ocaklarının, ustaların bulunduğu yerleşim birimlerinin korunarak yaşatılması, yerel halk ve uluslararası ziyaretçilerin ilgi odağı haline getirilmesi amacıyla daha nitelikli çalışmalar kültür politikalarında oluşturulmalıdır. Turizm şirketlerinin tur düzenlemelerinde gezi destinasyon'ları olarak bu cam ocakları yer alması sağlanabilir. Turizmin sürdürülebilmesi için gerekli olan turistik gezi anısı olarak yapılan alışverişlerde bu ocaklardan imal edilmiş hediyeleş eşyalar sunularak kültürel mirasın ve turizmin sürdürülebilirliğine büyük katkılar sağlanabilir¹⁵⁵. Bu ziyaret ve hatıra eşya alışverişi, hem ortamı gören turistlere görsel bilgi aynı zamanda tekrar tekrar ziyaret ihtiyacı oluşturarak hem ülkemizin zenginleşmesine, hem de geleneksel ustaların korunmasını sağlayan bir unsur olabilir¹⁵⁶.

Kültür turizmi için geleneksel yaşam biçimi, örf ve adetler önemli bir unsurdur, geleneksel kültürün devamlılığı içinde turizm bir ihtiyaç olarak görülür ve sağlanırsa birbirini destekleyerek sürdürülebilirliği kolaylaştırabilir. İzmir Görece ve Nazarköy'de bulunan geleneksel cam ocaklarının geleceğe aktarılmasında yaratıcı kültür turizmin den faydalanılabilir. Kültürel birikimler bulunduğu, aynı zamanda yaşadığı topluluğa aittir. Günümüzde geleneksel el sanatlarının yaşayabilmesi için gerekli olan en önemli unsur ekonomik ihtiyaçlarının yani gelir ve giderlerinin karşılanması sonucunda yaşayabildiği görülmektedir. Turistlerin sıradanlaşan turlar yerine geçmişin izlerini taşıyan geleneksel üretim yapan cam ocaklarıyla tanıştırılması ile turist yeni deneyimler kazanırken, üretim alanı daralmış yerel halkın kazancının artması neticesinde sürdürülebilirlik sağlanabilir.

¹⁵⁴ Santur 2006,42- 44.

¹⁵⁵ Doğan 1987, 85-86.

¹⁵⁶ Günel 2006, 176-177.

Geleneksel ocakların çalışabilmesi için gerekli hammadde ihtiyacı karşılanabildiğinde, yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı oluşturulması halinde yerel halkın üretim olanakları sağlanabilir. Geleneksel ürün ve üreticinin kültürel turizm aktiviteleriyle korunması, hem yerel, hem de ülke ekonomisine katkıları bakımından diğer ticaret ve üretim alanlarına göre daha düşük maliyetle olduğu görülmüştür¹⁵⁷.

Toplumun Kültürel gelişimi, ülke yönetiminin en üst makamından başlayarak yasalarla kültür politikalar ile yaşamın içine girerse, toplumun gelişimine katkılar sağlayabilir. 1980 yılından bu yana UNESCO'nun öncülüğünde yürütülen çalışmalarda mutlaka yazılı politik yönetim ve uygulamalar önerilmektedir. Ancak bu öneriler kültürel konulara duyarlı ve yaptırımı güçlü bir siyasi yönetim sayesinde yaşama geçebilir. Bu da anayasal bağlamda; yasa, yönetmelik, yönergeler, sürdürülebilir kalkınma planları, hükümet programlarının, siyasi parti programlarında yer almalı ve belirtilmiş hali ile uygulanabilir düzeyde toplumsal yaşama geçirebilmesi hedeflenmelidir. Avrupa Birliği Ulusal Programı'nda yer alan stratejilerin, hedeflerin, ilkelerin ele alınarak ulusal bazda kavranışı sağlanarak, net bir biçimde ortaya konulması gereklidir. Ulusal kültür şur'aları ile saptanan bilgi ve belgelerin kültür politikası olarak yerel halkın bilinçlendirilmesi ile yaşama geçirilmesi bu noktada çok önemlidir¹⁵⁸. Kültürel miras bulunduğu ülkenin kendi milletinin ihtiyaçlarının neticesinde deneyimleri ile oluşmuş bir parçasıdır¹⁵⁹.

Sanayileşme, iletişimin artması ve ardından küreselleşme neticesinde değişen ortam koşulları sonucunda dolayısıyla ulaşım ve tarımda motorlu araçlarının binek hayvanların yerini almasıyla (at deve v.b.) birlikte bazı meslek grupları da bu durumdan çok olumsuz yönde etkilenmişler üretimlerini tamamen bitmiş ya da azalmıştır. Geleneksel cam boncuk ve nazar boncuğu üretimi bu konuda sıkıntıya düşen meslek guruplarından biri olduğu gözlenmiştir¹⁶⁰.

Bir toplum kendi ihtiyaçlarını geçmişten gelen geleneksel yapıya yeni ile uyumlu kılarak yaşamın içine sokabiliyorsa kültürel devamlılığı sağlamaktır¹⁶¹. Anadolu coğrafyasında Antik Dönemde var olduğu saptanan, günümüze dek gelen cam boncuk üretimi halen devam etmektedir. Ancak endüstriyel ürünlerin, plastik hammadde ile üretilen objelerin geleneksel üretimin önüne geçmesi, geleneksel olarak

¹⁵⁷ Kaplan 2011, 33.

¹⁵⁸ Yılmaz 2009, 2.

¹⁵⁹ Türkyılmaz 2013, 48.

¹⁶⁰ Koyuncu Okca-Özar 2017,121.

¹⁶¹ Ekici 2008, 8.

üretim yapan ustaların cam boncuk üretiminde gerekli olan atık cam kaynaklarına ulaşmalarının gün geçtikçe zorlaşması neticesinde geleneksel cam boncuk üretimi yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

İzmir'in Kemalpaşa ve Menderes ilçeleri cam boncuk üretimi ile isimlerini dünyaya duyurmuşlardır. Günümüzde geleneksel biçimde üretim yapan bu yerleşim yerlerinde Kemalpaşa'da altı adet geleneksel cam ocağı bulunduğu, Görece'de ise bir-iki adet cam ocak kaldığı saptanmıştır. Somut olmayan kültürel miras hazinemizden biri olan cam boncuğunu koruma çabalarında geleneksel mekânları korumak olduğu gibi geleneğin sürdürülebilirliği için bu konuda geleneksel üretim yapan ustalar da büyük bir öneme sahiptir. Geleneksel nazar boncuğu ustası üretim esnasında usta-çırak ilişkisi ile de başka bir geleneği aynı zamanda nazar ritüelini de geleceğe taşımaktadır.

Yaşayan insan hazinesi, geleneksel miras üreticisi ve aktarıcısı olan ustaların tanıtılması, sanat ve zanaatlarının sürdürülebilirliği imkânlarının sağlanması, çırak bulmalarının kolaylaştırılması, genç nesillerin bu zanaatlara olan ilgilerinin artırılmasının sağlanması önemlidir ve gereklidir. Sürdürülebilirliği gerçekleştirecek olan bireylerin geleneksel ustalar tarafından usta-çırak ilişkisi içerisinde şekillenerek yetiştirilmesi, eğitilmesi ön plana çıkmaktadır. Yaşayan kültürel miras kavramı çerçevesinde ustaların hammadde (atık cam) kaynağına ulaşmaları kolaylaştırılmalı, aynı zamanda diğer ülkelerde olduğu gibi onurlandırılmaları, ekonomik şartlarının iyileştirilmesi ve sosyal güvencelerinin sağlanması büyük önem arz etmektedir. Birçoğunun sağlık güvencelerini sağlayamaması, geleneksel üretiminin olmazsa olmazı olan hammadde temini konusundaki ekonomik zorluklar ve stok alanı bulunamaması gibi sıkıntılar çekmesi nedeni ile geleneksel üretimin, gelecek nesillere, geleneği ile aktarımı konusunda kaygılar yaşanmaktadır. Dünyaya, Türkiye'yi tanıtım logosu olarak kullanılan nazar boncuğunu yaşatan ve yaygınlaştıran ustaların yavaş yavaş bu mesleği bıraktıkları saptanmıştır.

Geçmişten günümüze dek gelebilen geleneksel cam boncuğu üretiminin, gelecek nesillere aktarılması konusunda ekonomik sıkıntılar nedeni ile durma noktasına gelmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada geleneksel üretiminin günümüzdeki durumu üzerinde durularak gelecek nesillere aktarımını sağlamak için alınması gereken tedbirlerden bahsedilmektedir. Bu çalışmanın gerçekleşmesi için yöntem anlayışı ışığında amaca ulaşmada gerekli araçlar olan alan araştırması, gözlem, kaynak kişi görüşmesi ve literatür taraması kullanılmıştır. Taşınmaz kültür varlıkları olan kültürel

mekânlar ve objeler gelecek nesillere kültürel bellek aktarımı ihtiyacı ile korunma alanına alınmış olsa da, geleneksel kültürün yaratıcısı olan ustalar ve geleneksel el sanatları meslek grupları da koruma kapsamına alınmalıdır.

Aynı zamanda yaşamın içinde ihtiyaçlar neticesinde ortaya çıkan kültürel birikimlerin hayat bulduğu mekânların da yok olmadan korunmaya alınması gereklidir. Bu sebeple geleneksel el sanatları ve mesleklerinin sürdürülebilmesi, usta çırak ilişkisinin yok olmaması için toplumun bilinçlendirilmesinin gerekliliği görülmüştür. Bu koruma sürecinde koruma eğitimi alan herkesin çırak ya da usta olması amaçlanmamalı, en azından bilgi birikimi açısından aktarımlar sağlanmalıdır¹⁶². Suat Alp' in dediği gibi; "Unutulmaya yüz tutmuş Geleneksel Türk Sanatı kavramı" yerine "yaşayan miras" adı ile sürdürülme çalışmaları oluşturulmalıdır. Günümüzde İzmir Menderes ve Kemalpaşa ilçelerinde halen sürdürülmeye çalışılan bu geleneksel üretimler artık çağımızın en büyük sorunu olan maddi kaygılar yüzünden durma noktasına gelmiştir.

Cam boncuk ve nazar boncuğu ustalarının tek tek çalışmayı terk etmekte oldukları yapılan alan çalışmasında tespit edilmiştir. Görecede yapmış olduğumuz alan çalışmasında geleneksel biçimde çalışan son bir ocak olduğu ilçe girişinde satış yapan işletmenin boncuğu kimi zaman Kemalpaşa'dan kimi zaman Görece' den temin ederek sattığı görülmüştür.

İzmir Görecede geleneksel yöntemle çalışan cam ocağın ve eklerde bulunan görsellerde görüldüğü gibi tüm ocakların harap durumda olduğu turistik gezi albenisine hitap etmediği saptanmıştır. İzmir Kemalpaşa Nazarköy'de bulunan Yaşayan İnsan Hazinesi ünvanlı Mahmut Sür'e ait geleneksel cam atölyesi diğer ocaklarla aynı yöntemle çalışmasına rağmen, turistlerin merkezi olduğu saptanmıştır. Türkiye' nin "Yaşayan İnsan Hazinesi" listesinde yer alan Mahmut Sür'e ait ocak metin içinde verilen fotoğraflarda izleneceği gibi geleneksel cam ocağını adeta yaşayan açık hava müzesi formunda faaliyetine devam ettirmektedir. Bu konu diğer ocaklarında geleceğe aktarılması için emsal teşkil edebilir. Yaşayan müzecilik uygulamaları kapsamına alınabilirler, böyle bir uygulamayla ziyaretçiler hem geleneksel ocakların işleyişine tanık olurlar, hem de üretilen ürünleri anı, hediyelik eşya olarak temin ederken istenirse geleneksel ocaklarda günümüz ifadesi ile belli bir ücret karşılığında atölye (workshop) çalışmalara katılabilirler.

¹⁶² Oğuz 2008, 10.

Kültür turizmi, ekonomik girdi ve yöreye hareketlilik sağlamak amacıyla kullanırken geleneksel yapı bozulmadan yozlaştırılmadan yitip gitmek üzere olan geleneksel cam ocakları ve cam ustalarının sürekliliği sağlanabilir. Kemalpaşa Nazarköy’de alan araştırması yaparken halk eğitimin açmış olduğu sezonluk kursta cam eğitiminin şalomo ile verildiği saptanmıştır. Ancak gelenekselliğin devamı için bu kursun ne kadar yeterli bir adım olup olmadığı konusundaki sonucu zamanla görülecektir. Nazarköy’de bulunan yerli ve yabancı turistlere satış amaçlı hediyelik eşya satan dükkânlarda geleneksel ve yöresel olmayan suni objeler örneğin; yapay çiçeklerden hazırlanmış hediyelik eşyaların satış alanlarında yer almakta olduğu tespit edilmiştir.

İşletme sahipleriyle iletişime geçtiğimizde öncelikli sorunun hammadde temini ve stok alanı olduğu belirlenmiştir. Gelirlerinin giderlerini karşılanamadığından yakınan nazar köylü ustalar aralarındaki kişisel rekabetten ötürü kurdukları kooperatifi de işletememişlerdir. Gelecek nesillere geleneksel cam ocaklarının varlığı sadece kitaplarda bulunan bilgi ve belgeler olacaktır. Burada amaç sadece cam boncuk yapımı değil aynı zamanda geleneksel üretimin aktarımı olmalıdır. Bu aktarım için yerel ve ülke bazında kültürel politikalar yoluyla acilen ele alınmalıdır.

İzmir’in adını nazar boncuğu ile dünyaya duyuran nazar boncuğu ustaları, maddi ve manevi kaygılara yenik düşerek ocaklarını kapattıkları tespit edilmiştir. Sosyal güvencelerini dahi karşılayamayan ocak ustaları umutsuzluğa düştükleri görülmektedir.

Geçim kaygısı ile umutsuzluğa kapılarak, ocaklarını kapatma yoluna gittikleri saptanmıştır. Maddi sıkıntılarının yanında mesleki hastalıklar ile boğuşan bu ustaların geleneksel üretim tarzında çalışmalarını sürdürülebilmesi ve kültürel birikimin aktarımı için desteğine ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir. UNESCO'nun kaybolmaya yüz tutmuş el sanatlarını yaşatan kişilere verdiği, yaşayan insan hazinesi unvanının geleneksel yöntemle çalışmaları sürdüren tüm ustalara verilmesi, geleneksel mesleklerin devamlılığında, tarihi ve kültürel mirasın kalıcılığını ve sürekliliğini sağlamada önemli bir rolü olduğu tespit edilmiştir¹⁶³.

Bir şehre ait ritüeller, uygulamalar, inançlar ve bunların sunumları, hikâyeleri kültürel birikimlerin yayılmasına sebep olurken kuşaktan kuşağa geçen yazılı ve sözlü uygulamalı belleği meydana getirir. Yaratıcı turizm eşliğinde şehrin kültürü onun gelişimini ve tanınması sağlanır iken kültürel değeri gelecek kuşaklara rahatlıkla

¹⁶³ Koyuncu Okca-Özar 2016, 11.

ulaşabilir. Uygur kent yaşamında bu kültürel miras kavramını daha ileri ulaştırmak için kültürel birikimler önem kazanır. Kaybolan her kültürel değer ile kentler bellek kaybına uğrar ve bireylerin kentleri ile olan bağlantıları zedelenir¹⁶⁴. İzmır, Menderes (Cumaovası) Görece ve Kemalpaşa Nazarköy’de yaratıcı turizm ve açık hava müze kapsamında çalışmalar yapıldığında kapanmak üzere olan geleneksel cam ocaklarının yöre halkı tarafından tekrar gelir kapısı oluşturması sağlanabilir.

Yaşayan müze ve yaratıcı turizm rneklarine bakıldığında geleneksel kültürümüz olan cam ocaklarının bulunduğu her iki yöreye katkı sağlayabilir bunun için acil kültür politikaları hazırlanmalı, turizm Őirketlerine, rehberlere bilgi aktarılmalı günlük ya da gece konaklayacak alanlar sağlanmalı turiste cazip ilgi alanı oluşturulması önerilebilir. Yaratıcı kültürel turizmin yılın her gününde etkin olduğu düşünülürse geleneksel yöntemle çalışan kültürel miras aktarıcısı ustalar-çıraklar ve yöre halkı açısından faydalı olacağı görülmektedir.

Gelecek nesillere kültürel miras aktarımı gururla mümkün hale gelirken halkın, bölgenin, dolayısıyla ülkeye de bir fırsat kapısı olarak katkıda bulunulabilir. Nazarköy halkının kültürel mirası yaratıcı turizm yoluyla geleceğe aktarmada katkıda bulunabilecekleri hakkında yapılan araştırmaya baktığımızda bizimde aynı alanda saptamalarla aynı tespitlerin olduğu grlmřtr¹⁶⁵.

¹⁶⁴ Biçer 2014, 402-403.

¹⁶⁵ Kurgun-Yumuk 2012, 29-31.

KAYNAKLAR

Ağatekin-Tüfekçioğlu 2010 M. Ağatekin-N. Tüfekçioğlu, ‘‘Cam Eğitiminde Öncü Ülkeler’’, *Uluslararası Katılımlı Uygulamalı Cam Sempozyumu Bildiriler Kitabı Camgeran* (11-12 Ekim) Anadolu Üniversitesi yayınları No: 2108, Eskişehir, 2010, 77-82.

Ahunbay 2011 Z. Ahunbay, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, İstanbul, 6. Baskı, 2011,

Akçora 2013, E. Akçora, *Görecede Nazar Boncuğu*, Akdeniz Sanat Dergisi Cilt: 6, Sayı: 11.s. 11-22

Akyol v.d. 2008, A. A. Akyol-E. G. Güray-Y.K.Kadıoğlu-Ş.Demirci, ‘‘Elaiussa-Sebaste Cam Örnekleri Arkeometrik Çalışmalar’’, 24. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (26-30 Mayıs 2008/Ankara), Ankara. 2009,13-21.

Alp 2009 Ö.K. Alp, *Orta Asya'dan Kültürel Sembollere Giriş*, Ankara, 2009.

Alsac1992 Ü. Alsac, *Türkiye'de Restorasyon*, İstanbul, 1992

Araz 1995 R. Araz, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara,1995.

Asatekin 2004, N.G. Asatekin, *Kültür ve Doğa Varlıklarımız, Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız*, Ankara, 2004.

Aslier 1984 M. Aslier, *El Sanatlarının-Gerileme, Kaybolma ve Üretim Biçimlerinin Değişme Nedenleri İle Geliştirilme ve Yaşatılmasına İlişkin Öneriler*, 1. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri (18-21Kasım 1981), İzmir,1984.

Atik 2004, Ş. Atik, *M.Ö. I. Binde Anadolu'da Cam Üretimi ve Tasarımı*, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2004. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Aydın 2008 M. Aydın, “Camın Tarihsel Sürecinde Pate De Tekniği” *Cam, Anadolu Sanat ve Kùltür Dergisi*, s. 19, 2008, Eskişehir, 29-36.

Ayhan 1984 D. Ayhan, İzmir Cumaovası Görece Köyünde Göz Boncukçuluđu, I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu(18-21 Kasım 1981), *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakùltesi Yayınları*, İzmir, 1984, 59-69.

Balıkçı 2007 B. Balıkçı, *İstanbul Müzelerinde Bulunan Bezemeli Dekoratif Cam Eserler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya, 2007. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Balston 2003 M. Balston, *Koruma mı, Saklama mı?*, İstanbul, 2003.

Barışta 1998 H.Ö. Barışta, *Türk El Sanatları*, Ankara, 1998.

Basat 2013 E.M. Basat, *Somut ve Somut Olmayana Kültürel Mirası Birlikte Koruyabilmek*, Ankara, 2013.

Bektaş 2001 C. Bektaş, *Koruma Onarım*, İstanbul. 2001.

Biçer 2014 Z. Biçer, *Kimlikli Kentler ve Türkiye’de Kent Müzeleri*, Ankara, 2016.

Boratav 1978 P.N. Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul, 1978.

Canav 1985 Ü. Canav, *Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Cam Eserler Koleksiyonu*, İstanbul, 1985.

Çakmaklı 2007 Ö.D. Çakmaklı, *Uşak Arkeoloji Müzesinde Korunan Roma Dönemine Ait Cam Eserler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Çıblak 2004 N. Çıblak, “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)* XV, 103-125.

Deliduman 2001 G.C. Deliduman, *Vitray Teknikleri*, Ankara, 2001.

Demir 2009 İ. Demir, *Türkiye’de Cam Boncuk Sanatı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Doğan 1987 H.Z. Doğan, *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri*, İzmir, 1987.

Ekici 2008 M. Ekici, “Geleneksel Kültürü Güncellemek Üzerine Bir Değerlendirme”, *Milli Folklor* 80 (2008), 33-38.

Ekici 2004 M. Ekici, “Halk Bilim Araştırmalarında Üçüncü Boyut”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)* XVI (2004), 13- 20.

Ekici – Fedakâr 2014 M. Ekici-P. Fedakâr, “Gelenek, Aktarma, Dönüşüm ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar ve Nazar Boncuğu”, *Millî Folklor* 101 (2014), 40-50.

Elitez 2003 N.G.Elitez, *Plastik Sanatlarda Cam Malzemenin Uygulanışı*, Mimar Sinan Üniversitesi Seramik Anasanat Dalı Seramik Programı, İstanbul, 2003. (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi)

Esmer 1996 H. Esmer, *Işıklı Cam Resmi (Vitray)*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1996. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans)

Evcin 2009 E. Evcin, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Çerçevesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi’nin Yeniden Yapılandırılması*, Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009.

Görgülü v.d. 2013 Z. Görgülü-Y. Dinçer-F. Alioğlu-N. Seçkin- F. Tuncer-T. Görgülü-Ö.E. Aydın, *Restorasyon ve Koruma İlkeleri*, Eskişehir, 2013.

Günel 2006 V. Günel, “Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.(Yayınlanmamış Doktora tezi)

Haçerlioğlu 1984 O. Haçerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü*, İstanbul, 1984.

Harden 1987 D.B. Harden, *Glass of theCaesars, Olivetti-Milan (The CorningMuseum of Glass-Corning, The British Museum-London, Römisch-GermanischesMuseum-Cologne)*, London, 1987.

Hauber 1991 F. Hauber, *Arkeolojik Yapıların ve Alanların Koruma ve Restorasyon Sorunları* (14-16 Ekim 1991 Antalya), Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ve Değerlendirilmesi I. Ulusal Sempozyumu, Ankara, 1991. 37-42

Kaplan 2011 T. Kaplan, “Gaziantep Kültür Turizmine Halk bilimsel Bir Yaklaşım”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2011. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Kahraman 1999 O. Kahraman, “Kemalpaşa’ da (İzmir) Göz Boncuğu”, Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu (3-5 Haziran 1999 Kemalpaşa), İzmir. 63-64.

Karşlıoğlu 2007 F.A. Karşlıoğlu, “1950’den Günümüze Cam Heykel Sanatı”, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Heykel Ana sanat Dalı, İzmir, 2007.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Koçak 2012 H. M. Koçak, “Paşabahçe Şişe-Cam’ın İlk Yılları: Milli Fabrika Rejimi”, Çalışma ve Toplum (2012/2) 15-47.

Koşay1956 Z.H. Koşay, *Etnografya Müzesindeki Nazarlık, Muska ve Hamailer*, Ankara, 1956.

Koyuncu Okca, Ayşegül (2015). “Geleneksel Anadolu Halı ve Kilimlerinde Nazar İnanıcı: Muska Yanışı”, TurkishStudies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,Volume 10/8. ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7875>.

Koyuncu Okca-Özar 2016, A. Koyuncu Okca-H. Özar, “Geleneksel Nazar Boncuğuna Hayat Veren Usta: Zekai Erdal ve Çalışmaları”, İzmir, 2016.1-14.

Koyuncu Okca-Özar 2017 A. Koyucu Okca-H. Özar, “İzmir Yöresi Geleneksel Boncuk Üretiminin Sürdürülebilirliği”, Pamukkale Üniversitesi 1. Uluslararası Sanat Eğitimi Sempozyumu (20-22 Nisan 2017), Denizli, 2017.115-122

Kuban 2000 D. Kuban, *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Kuram ve Uygulama*, İstanbul, 2000.

Kurgun-Yumuk 2012 H. Kurgun-Y.Yumuk, *Yöresel El Sanatlarının Kültürel Turizmin Gelişimindeki Rolü; Görece (Boncukköy) ve Nazarköy Örnekleri*. İzmir, 2012.

Küçük 2000 C. Küçük, “Türkiye’de Restorasyon Eğitimi Sorunları ve Sonuçları”, Ulusal Taşınabilir Kültür Varlıkları Konservasyonu ve Restorasyonu Kolokyumu (6-7 Mayıs 1999 Ankara), Ankara, 2000.

Küçükerman 1985 Ö. Küçükerman, *Cam Sanatı ve Geleneksel Türk Camcılığında Örnekler*, Ankara, 1985.

Küçükerman 1987 Ö. Küçükerman, *3000 Yıllık Akdeniz Camcılığının Anadolu’daki Son İzleri Göz Boncuğu*, İstanbul, 1987.

Küçükerman 1998 Ö. Küçükerman, *İstanbul’da 500 Yıllık Sanayi Yarışı-Türk Şişe Cam Sanayii ve Şişecam*, İstanbul, 1998.

Küçükerman 2010 Ö. Küçükerman, *Anadolu Mirasında 3000 Yıllık Tasarım, Sanayi ve Ustalık Öyküsü Göz Boncuğu, Nazar Boncuğu*, Ankara, 2010.

Oğuz 2011 E.S. Oğuz, “Kültür Politikaları ve Kütüphaneler: Kuramsal Bir Yaklaşım”, H.Ü. Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi. 1-31.

Oğuz 2007a Ö. M. Oğuz “Folklor Ortak Bellek veya Paylaşılan Deneyim”, *Milli Folklor*, Yıl: 19, Sayı: 74. 5-8.

Oğuz 2007b Ö.M. Oğuz, “Folklor Kültür ve Mekân”, *Milli Folklor*, Yıl: 19, Sayı: 76, 2007, 30-32.

Oğuz 2008 Ö.M. Oğuz “UNESCO ve Geleneğin Ustaları”, *Milli Folklor*, Yıl: 20, Sayı: 77, 2008, 5-10

Oğuz 2009 Ö.M. Oğuz, *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir*, Ankara, 2009.

Orhan 2010, A. Orhan, “Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde ‘Coğrafi İşaretlerin’ Kullanımı: İzmit Pişmaniyesi Örneği”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, cilt.21, s.2, 2010, 243-254.

Ormancı 1990, R. Ormancı, “Cumhuriyet Dönemi Türk Camcılığı”, *I. Uluslararası Anadolu Cam Sanatı Sempozyumu, Türkiye Şişe- Cam Fabrikaları*, (26-27 Nisan 1988), İstanbul, 1990, 95-98

Önder 1998 M. Önder, *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu*, Ankara, 1998.

Örnek 1995 V.S. Örnek, *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul, 1995.

Örnek 2000 V.S. Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Ankara, 2000.

Özdemir 2009, N. Özdemir, “Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri İle Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi”, *Milli Folklor*, Yıl: 21, Sayı: 84, 73-86.

Özgümüş 1999, Ü. Özgümüş, “Anadolu Camcılığının Gelişimi, Seramik ve Maden Sanatlarıyla Bağlantısı”, *Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 1999. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Özgümüş 2000 Ü. Özgümüş, *Anadolu Camcılığı*, İstanbul, 2000.

Özgümuş 2017 Ü. Özgümuş, “Gelenekli Türk Sanatlarının Dünü Bugünü ve Geleceği”, *Geleneksel Türk Sanatları Dergisi* (10-11 Mart 2017), Ankara. 64-68.

Öztürk 2007 İ. Öztürk, *Koruma Kültürü ve Geleneksel Tekstillerin Korunması-Onarımı*, Ankara, 2007.

Polat- Can 2008, E.O. Polat- C. Can, “Modern Mimarlık Mirası Kavramı: Tanım ve Kapsam-The Concept of Modern Architectural Heritage: Definiton and Content”, *YTÜ Mimarlık Fak. EDergisi C. 3 S. 2*, 2008, 177-186.

Santur 2006 A. Santur, “Geleneksel Sanatlar ve Zanaatkârların Korunup Yaşatılmasında Halk Bilim (Açık Hava) müzelerinin İşlevi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu* (16-18 Kasım 2006), İzmir, 2006.

Savaş-Kantarcı 2017, S. Kantarcı Savaş, “Türkiye’de Coğrafi İşaret Kavramına Genel Bakış”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Kırklareli, cilt:6, sayı:5, 2017.

Tapan 2007 M. Tapan, *Soru ve Cevaplarla Koruma*, İstanbul, 2007.

Topuz 1998 H.Topuz, *Dünyada ve Türkiye’de Kültür Politikaları*, İstanbul, 1998.

Türkkal 2006, M.İ. Türkkal, Bergama Altın Madenleri Atıklarının Cam Sanayinde Değerlendirilmesi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul, 2006. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Türkyılmaz 2013 D. Türkyılmaz, “Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları Bağlamında Türksöy Bölgesel Seminerlerine İlişkin Bir Değerlendirme”, *Milli Folklor Dergisi*, s.100, 2013, 40-49

Uçkan 2008 B.Y.O. Uçkan, *Cam Tarihine Genel Bir Bakış*, Eskişehir, 2008.

Uysal 2008 Z. Uysal, *Kubad-Abad Sarayı Cam Buluntuları (1981-2004)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Uygur Meydan-Baykan 2007, S. Meydan Uygur- E. Baykan, “Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri”, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 2, 2007. 30-49

Uzuner 2004 B. Uzuner, *Akantaş: Bulunuşundan Üfleme Uygulamalı Cam Teknikleri*, İstanbul, 2004.

Üstündağ 2000 S. B. Üstündağ, *Eksik Rekabet Koşullarında Firma Davranışı: Türk Cam Sektörüne Uygulama*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara, 2000.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Yağcı G. 2007 Mezopotamya Boncukları, Boncuk İnanç, Güç ve Güzellik, Seçil. İstanbul, 2007.

Yalçınkaya 2017 T. Yalçınkaya, “Cam ve Maden”, Gelenekli Türk Sanatlarının Dünü Bugünü ve Geleceği, Gelenekli Türk Sanatları Çalıştay Sonuç Raporları (10-11 Mart 2017) Ankara, 64-68.

Yazar-Aslan 2013, T. Yazar - T. Aslan, “Biçimlerin Temel İlkeleri Bağlamında Simge Olarak Geleneksel Türk Cam Sanatı ve Gelişimi”, *JASSS-The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Volume 6 Issue 3, p. 829-854, 2013.

Yılmaz 2009 B. Yılmaz, “Türkiye’de Kültür Politikası ve Kütüphane”, *Bilgi Dünyası*, 10 Ankara, 2009.115-117

İnternet Kaynakları

Artun 2007 E. Artun, “Halk Kùltürlerinin Gelecek Kuşaklara Taşınması”:
<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/49.php> (25.03.2019)

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1: Cam Nazar Boncuğu	13
Fotoğraf 2: Göz Değmesinden Korunmak Amaçlı Tasarlanan Nazarlıklar	15
Fotoğraf 3: Zekai Erdal Usta	20
Fotoğraf 4-5: Zekai Erdal Koleksiyonundan	21
Fotoğraf 6: Görece' de Amerikalıların Cam Boncuğu Keşfinin Haberleri	22
Fotoğraf 7: Coca-Cola Orijinal Şişe Formuna Sadık Kalarak Zekai Erdal Ustanın Tasarımı (Zekai Erdal Koleksiyonundan).....	222
Fotoğraf 8-9-10-11: Görece' deki Geleneksel Cam Ustası Nusret Karademir' in Çalışma Ortamından Görüntüler.....	23
Fotoğraf 12: Geleneksel Cam Ustası Aydemir Çamur'un Çalıştığı Cam Ocağı	24
Fotoğraf 13: Geleneksel Cam Ustası Aydemir Çamur	25
Fotoğraf 14: İzmir Görece Geleneksel Cam Ustası Aydemir Çamur Çalışma Ortamında	25
Fotoğraf 15-16-17-18-19-20-21: Cam Ocağının Bakım Aşamaları	27
Fotoğraf 22: Ocağın Yapımında Kullanılan Kırmızı Kil.....	27
Fotoğraf 23: Görece' de Geleneksel Cam Ustası Aydemir Çamur	27
Fotoğraf 24: Geleneksel Cam İşlemeciliğinde Kullanılan Hurda Camlar	28
Fotoğraf 25: Geleneksel Cam İşlemesinde Kullanılan Hammadde.....	29
Fotoğraf 26: Geleneksel Cam İşlemesinde Kullanılan Hurda Camlar	29
Fotoğraf 27-28: Görece Girişinde Bulunan Boncukköy Girişi.....	30
Fotoğraf 29-30: Boncukköy'den Görüntüler.....	31
Fotoğraf 31: Arap Selim	32
Fotoğraf 32: Nazarköy Boncuk Satış Dükkânları.....	33
Fotoğraf 33: İzmir Nazarköy Mustafa Şahin Ustanın Atölyesi	34
Fotoğraf 34-35-36: Nazarköy Geleneksel Cam Ustası Mustafa Şahin ve Atölyesi	34
Fotoğraf 37: Nazarköy Boncuk Satış Dükkanları	35
Fotoğraf 38: Geleneksel Cam Nazar Boncuğu Satışı Yapan Kadınlar	35
Fotoğraf 39: Nazarköy' de Satış Büfelerinin Bulunduğu Sokak	36
Fotoğraf 40: Nazarköy'deki Turistik Amaçlı Nazar Boncuğu Dükkânları	37
Fotoğraf 41-42: Nazarköy'de Hediyelik Ürünler	37
Fotoğraf 43: Yaşayan İnsan Hazinesi Unvanı Verilen Mahmut Sür	38
Fotoğraf 44: Mahmut Sür'e Ait Ocak.....	39
Fotoğraf 45: Mahmut Sür'e Ait Ocak Giriş.....	39
Fotoğraf 46: Mahmut Sür Koleksiyonu	40
Fotoğraf 47: Mahmut Sür'e Ait Kıvrıcık Cam Atölyesi' nden Kesitler	41
Fotoğraf 48: Kıvrıcık Cam Atölyesi' nden Kesitler	41
Fotoğraf 49: Kıvrıcık Cam Atölyesi' nin Bahçe Çitleri	42
Fotoğraf 50: Kıvrıcık Cam Atölyesi' nin Bahçesi	42
Fotoğraf 51: Geleneksel Cam Atölyesi' nden	43
Fotoğraf 52: Cam Çalışmalar.....	43
Fotoğraf 53: Yaşayan İnsan Hazinesi Mahmut Sür'e Ait Kıvrıcık Cam Atölyesi Bahçesi Anılar Köşesi	44
Fotoğraf 54: Cam Ustası Volkan Duman Çalışma Ortamında	44
Fotoğraf 55: Yaşayan İnsan Hazinesi Mahmut Sür'e Ait Kıvrıcık Cam Atölyesi Cam Çalışma Ortamı	45
Fotoğraf 56: Cam Ocağında Camın Soğuma Bölümü	45
Fotoğraf 57: Yaşayan İnsan Hazinesi Mahmut Sür' e Ait Kıvrıcık Cam Atölyesi Satış Standı	46

Fotoğraf 58: Yaşayan İnsan Hazinesi Mahmut Sür' e Ait Kıvırcık Cam Atölyesi Satış Standı	46
Fotoğraf 59: Cam Nazar Boncuğu	47
Fotoğraf 60: Cam Ocağının Çalışma Sonrası Kırık Cam Parçaları	47
Fotoğraf 61: Kıvırcık Cam Atölyesi	48
Fotoğraf 62: Yaşayan İnsan Hazinesi Mahmut Sür' e Ait Ocak Detayı.....	48
Fotoğraf 63: Geleneksel Ocakta Çalışma Ortamı	49
Fotoğraf 64: Türk Patent Enstitüsü'nün vermiş olduğu coğrafi işaret belgesi	66

ÖZGEÇMİŞ

1. Kişisel Bilgiler

İsim: Hülya ÖZAR
Doğum Yeri ve Tarihi: 29.11.1962 - İzmir
Uyruk: T.C.
E-posta: ozarhulya@gmail.com
Yabancı Dili: İngilizce

2. Eğitim

1997-Lisan-İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Uygulamalı Sanatlar Bölümü
Seramik-Cam Anasanat Dalı
2009-2011- Laodikeia Kazısı Seramik, Cam ve Kemik Restorasyon-Konservasyon alanında çalıştı.
2012-2019 Yüksek Lisans-Pamukkale Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü

3. Bilimsel Etkinlikler

3.1. Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildiriler

- Koyuncu Okca, Ayşegül ve Özar Hülya. (2018). “Görece’den (İzmir) Dünyaya Açılan Pencere: Nazar Boncuğu ve Günümüzdeki Durumu-The Window Opening From Gorece (İzmir) to The World: Evil’s Eye And The Situation to Day”, **5. th International Conference Runaway World, Liquid Modernity and Reshaping of Cultural Identities, Heritage, Economy, Tourism and Media**, Macedonia, s. 65-74.
- Koyuncu Okca, Ayşegül ve Özar Hülya. (2017). “İzmir Yöresi Geleneksel Boncuk Üretimin Sürdürülebilirliği-Sustainability of Traditional Bead Manufacturing in Izmir Region”, **Pamukkale Üniversitesi 1.Uluslararası Sanat Eğitimi Sempozyumu Sürdürülebilir Gelecek İçin Sanat Eğitimi-Pamukkale University 1. st International Art Education Symposium Art Education for a Sustainable Future (20-22 Nisan-April 2017 Denizli)**, Binbir Baskı Merkezi, Denizli, s. 115-122.

3.2. Poster

- Özar Hülya ve Parlakgorur Merve. (2015). “Awaking of the underwater remains”, **International Congress of Anthropological Sciences ICAS2015** (9-11 Nisan 2015).

3.3. Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makale

- Koyuncu Okca, Ayşegül ve Özar Hülya. (2016).). “Geleneksel Nazar Boncuğuna Hayat Veren Usta: Zekai Erdal ve Çalışmaları- The Master Who Gives Life To Amulet: Zekai Erdal And His Studies”, **Türk Bilim Dergisi**, Sayı: 20, s. 1-14.
- Koyuncu Okca, Ayşegül ve Özar Hülya. (2015). “Denizli Atatürk ve Etnografya Müzesi-Denizli Atatürk and Ethnographic Museum”, **Asos Journal-The Journal of Academic Socil Science**, Yıl: 3, Sayı: 14, s. 194-206.